

אמירות

כתב העת של תכנית אמירים

יוני 2020 | סיוון תש"פ

טבע —

עורכים ראשיים

יעקב גרבוזנקו
אדם חייקין-ליפשיץ
רוני קפקא

עריכת שירה

עדו ניצן

ניקוד

ירדן ליכטרמן

עיצוב גרפי

ליאור בר-נוי

איורים

עדן מרקוביץ

תמונות שער ורקע

"Le Clef des champs"
רנה מגריט, 1936
"Le Soir qui Tombe"
רנה מגריט, 1964

ליווי צמוד

רחל נתן

תודה מיוחדת

ציפי ביבלניק

צוות "אמירות"

עילם לביא
שירה פתאל
רותם שינטל

3.....	דבר העורכים
5.....	הטבע מספר על עצמו.....
6.....	תקופה נהדרת לחיות בה / אוריאל לוי
10	עכברוש עם מגף / רוני קפקא.....
13	Gee, the Places You'll Pee! Diary of a Grumpy Dog / עדן ברט.....
17	האדם מספר על הטבע
18	כשנצא מזה, נצא לטבע / אביב בן צבי.....
20.....	הגיא השומם / יעקב גרבוזנקו.....
24.....	רשת נגד יונים / דנה בן־דב.....
26.....	לואי / ניתאי אשכנזי.....
31	אידייליית אביב / עדו ניצן.....
32.....	טבע / שירה פתאל
34.....	על כנפי זבובים / נוגה אורדע.....
36.....	שירי המשורר ניזאר קבאני / שוהם שנהב.....
43.....	גלריות.....
44	לקטים/ כליל שילה.....
48	טבע, אדם / אופיר מוהבן.....
53.....	מסע.....
54.....	ללא כותרת / ניב שגיא
58.....	פסגה / דניאל ביננבוים.....
60	תרגום טבע עירוני / ליהי יעקבי.....
62.....	כורש 14 / נמרוד וונר־לויין.....
65.....	טבע האדם
66.....	Zoom / צחי זמיר
72.....	על החוויה המשותפת הנגלית בטבע האדם / רתם קריספיל
78.....	שני שירים / דניאל בביץ
80	הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עֲבָדָה מִתְּפִלֵּל לַפְּנִיָּה הַיּוֹם / מיתר קינן.....
81	לידתו של טבע דומם / רוני ברקוביץ

82.....	שלוש התפעמויות / ירדן דגן
85.....	מפלאי הטבע
86.....	מושגים במדעי החיים (שיהל אוהבת במיוחד) / יהל גזית
	תנו לגדול בשקט - מדריך להקמת גינה עירונית אורגנית מחומרים ממוחזרים /
89.....	ירדן שינדלר
96.....	עשרים שאלות / דניאל בביץ, אדם חייקין-ליפשיץ וירדן שינדלר
97.....	עשרים תשובות

במובנים רבים, קסמה של האמנות הוא השקר שבה; הידיעה שמדובר בבדיון, בחיקוי, שעם זאת מצליח להיות מציאותי כמו קונסטרוקטים ממשיים-לכאורה. המודעות לשני רבדיה של האמנות, הבדוי-במובהק וגרעין הממש הצפון בתוכו, יוצרת את המבט האמנותי ואת היכולת הכה אנושית להכיל סתירות וכפילויות בלי הנד עפעף. במאמרו "דה-הומניזציה של האמנות" מבקש הפילוסוף הספרדי חוסה אורטגה אי גאסט (José Ortega y Gasset) לתווך סוגיה זו באמצעות משל החלון הפונה לגן: המביט יראה מיד את פרחי הגן ואת שיחיו, ויתעלם כליל מן הזגוגית שניצבת בתווך; מנגד, הרי שיש ביכולתנו למקד מבטנו בזגוגית (במיוחד אם לא נשטפה זה תקופה) אגב טשטוש הגן לכדי כתמי צבע שטוחים. אופני ההסתכלות השונים, הבאים בסתירה זה לזה, מקיימים את הכפילות המגולמת במושא היצירה (הגן) ובמבעה האומנותי (הזגוגית).

המבט האנושי על הטבע דרך הזגוגית מוסיף רובד נוסף לנקודת המבט הכפולה הזו. בהביטנו בטבע מבעד לחלון, אנו מציבים מחסום המפריד בין המרחב החיצוני, הפראי והחופשי לבין המרחב הפנימי, המבוית והאינטימי. כך, החלון הופך עבורנו למוקדה של כפילות נוספת: שקוף אך מוצק, חושף אך חוסם, צוהר וחיץ בעת ובעונה אחת. כפילות זו מורגשת אולי יותר מאי פעם בעת הזאת, עת הקורונה המסוגרת. בחודשים אלה, בהם החלון הוא הממשק היחיד עם הטבע עבור רבים מאיתנו, כל מבט מבעד לו מדגיש את אופיו ההפכפך. הצוהר היחיד שמספק גישה בלתי-אמצעית אל הטבע - משב הרוח המלטף את הפנים, היד הנמלטת אל-מעבר לסורגי הסגר, ציוץ הציפורים ברחובות הריקים מאדם - מדגיש בה בעת את הפער, את החסך במרחב, את הכיסופים אל החוץ הבלתי-מושג ואת האיסור להביא אותם על סיפוקם.

במגוון היצירות הממלאות את דפי הגיליון, אנחנו מבקשים להציע חלון מסוג אחר. אנו קוראים לכם ליהנות מנקודות המבט של היוצרים המוכשרים - תלמידי התוכנית ואנשי הסגל שלה - ולמצוא בהן נקודות ממשק חדשות עם הטבע: אתם מוזמנים להביט בחלון ודרכו, להושיט את היד ולחוש את הרוח, ובד בבד להתעמק בכתמים על הזכוכית. בדומה לתהליך שמתרחש בכיתה, חשנו שגם בגיליון הזה מתאגדות יחד זגוגיות רבות הצובעות את הטבע במבטו האישי של כל אחד מאיתנו וביחד יוצרות את הגוון הייחודי של קהילת "אמירים".

אדם, יעקב ורוני

הטבע מספר על עצמו

היא הביטה אל השלט הענק שניצב מעליה והבינה שהגיעה ליעדה. היא לא הצליחה להיזכר איך הגיעה לשם או מתי יצאה לדרך, אבל החליטה ללכת בעקבות כל אלו שלפניה, הישר לעבר מדף הירקות. שם, התיישבה לה בנחת בין תפוחי האדמה היהירים לבין הקישואים הממורמרים וחיכתה שיגיע תורה.

היא לא נאלצה לחכות זמן רב: כבר באותו היום כפפה ענקית התקרבה לעברה. כל כך קטנה הייתה שכמעט החליקה, אבל הכפפה לא ויתרה, לפתה אותה בחזקה והשליכה אותה אל תוך שקית בד לבנה.

היא אהבה את אחיותיה לסלסלת הירקות, את הפחד המשותף מאימת העובש, את התקווה שהנה מגיע תורן להיבחר ולעזוב את הסלסלה, את האכזבה המשותפת ששוב הועדפו תפוחי האדמה ואת הגאווה שחלקו ביניהן על כך שאחת מהן (!) נבחרה להשתתף בשעת הבישול המשפחתית.

ערב אחד נעמדה כל המשפחה סביבן: האיש הגבוה, האישה עם יד הכפפה מהמכולת, הילד המתולתל, הילדה הקטנה עם השמלה ואפילו הילד שתמיד יושב על כיסא עם גלגלים שחורים. "מה קורה פה?" שאלה אחת הבטטות הצעירות בסלסלה. "הם הולכים לבחור אחת מאיתנו", ענתה לה הבטטה הוותיקה עם העובש שהחל לגדול על אוזנה הימנית, "אבל לא בשביל שעת הבישול המשפחתית, 'שעת גננות' הם קוראים לזה הפעם". "היא צודקת", אמרה חברתה הוותיקה ממנה, "שמעתי את האישה עם יד הכפפה מסבירה לילדים היום בבוקר. היא מלמלה משהו על 'פעילות העשרה לילדים שנשארים בבית'". הבטטה התמקמה לה בין חברותיה, ניסתה לשווא לשאוף אוויר בשביל להוסיף לעצמה מעט נפח. תמיד אמרו לה שהיא קטנה מדי, מצומקת מדי. היא ידעה שסיכוייה אפסיים.

"אני רוסה אותה", הצביעה עליה הילדה הקטנה עם השמלה הפרחוניית. "למה דווקא אותה?" זעף המתולתל, "היא הכי קטנה מבין כולן". "סה נראה שהיא מחייכת", ניצבה כנגדו בזעם, "אני רוסה אותה!" היא התעקשה. "תראו, היא צודקת", הכריעה לבסוף האישה עם יד הכפפה, "יש פה בליטה קטנה בצורת חיוך". וכך, בלי גינונים מיותרים נפרדה מחברותיה הבטטה הקטנה מדי עם בליטת החיוך והלכה אל הלא נודע.

"אאוץ!", פלטה כשהילד על הכיסא נעץ בה את הקיסם השלישי. "סוף-סוף", נשמה לרווחה כשהכניס אותה המתולתל לתוך צנצנת המים. את הצנצנת הניחו הילדים על השרפרף הדהוי, במרחק מדויק בין החלון לבין הקיר. "שלא יהיה לה חם מדי" אמר המתולתל, "וגם לא קר מדי", הוסיף הילד על הכיסא.

היא אהבה את תשומת הלב שניתנה לה בימים הללו, אבל הכי אהבה את התצפית החדשה ממרומה על גבי השרפרף הדהוי. ממקומה החדש יכלה כעת להבחין בכל מה שלא ראתה מן הסלסלה החשוכה: את האישה עם הכפפה עובדת בחדרה, את הילדה משחקת בפינה ליד הספה, את הילד על הכיסא מביט במסך הגדול ואת המתולתל הרכון על השולחן העגול ומשרטט אות-אות בשקידה.

אפילו את האיש הגבוה היא ראתה מדי פעם. הוא נראה לה יותר ויותר זועף ככל שהתקדמו הימים. הוא יצא לחל"ת, או חלאס, היא לא הצליחה לשמוע מה בדיוק אמרה האישה עם יד הכפפה לחברתה במכשיר הקטן. היא הספיקה לשמוע את סוף השיחה, כשהתקרבה לעברה האישה ואמרה למכשיר הצמוד לאוזנה: "מאז הוא יושב פה בבית וכועס על כולם".

כל ערב הם היו מתמקמים על הספה בסלון, מאמצים את עיניהם לעבר המסך הגדול ומקשיבים בדריכות. היא לא ראתה ממקומה על השרפרף הדהוי את הדמויות המרצדות על המסך אבל הבינה שהייתה זו שעת קודש למשפחה. מדי פעם הגיעו לאוזניה כמה מילים שחזרו על עצמן, כמו "מצב קשה", "לימודים", "בית" ומשהו על איזו קורולה.

היא התרגלה מהר לשגרה החדשה שלה. בבקרים נהגה להתיישב לצידה הילדה הקטנה ולצייר לה ציורים, לרוב עם שמיים, שדות והרבה עננים. "אני אעסור לך להרגיש בבית", הייתה הקטנה לוחשת לה בכל בוקר, "אמרו שאסור לסאת מהבית, אפילו לא בשביל ללכת לסי מהגן". אחרי זמן מה היה מצטרף אליה הילד על הכיסא, מרים את הצנצנת וסוקר אותה מכל עבר כאילו מחפש אחר משהו ולא מוצא. לקראת הערב אהב לבקר גם המתולתל, והיה מחליף לה לפעמים את המים, משנה קצת את הזווית שלה בתוך הצנצנת, מזיז לכאן ולכאן את השרפרף, עד שלבסוף נראה מרוצה. ורק אז, כשתמו הסיפורים היומיים, סיפר לה על הימים שלו, על החברים לכיתה שלא ראה כבר תקופה ארוכה, על המורה שמלמדת אותו דרך המחשב ועל הריבים שלו עם הילד שעל הכיסא. לפעמים, אחרי שבדק שאיש לא שומע, סיפר לה גם על האיש הגבוה שיצא לחלאס: "הוא כל הזמן דואג", שיתף אותה, "אבל אני דווקא שמח שהוא נשאר איתי בבית", הוסיף לבסוף.

המתולתל לא ידע שלפעמים אחרי שכולם נרדמו, נהג לגשת אליה האיש הגבוה שיצא לחלאס. לפעמים הביט בה במבט עצוב. "מה יהיה? מתי זה ייגמר?" מלמל ספק לה, ספק לעצמו.

היא לא הכירה את התחושה הזו. זה התחיל בכאבים חדים בבטן העליונה והמשיך בתזוזות פנימיות באמצע הלילה ובתחושת צמא תמידית. לפתע, ישר מתוך הצלע השמאלית החל לבצבץ לו מעין חוט לבן. היא לא חיבבה בתחילה את היצור החדש שיצא ממנה. מבולבלת, חיכתה לילד על הכיסא שישים לב ושיסביר לה את המתרחש. היא צדקה, הוא היה הראשון שהבחין. "סוף-סוף", קרא לכולם, "יצא שורש!". שורש, ניעורה לפתע. היא זכרה במעורפל את המושג מימיה כבטטה-תינוקת, כשנחה בחיק משפחתה הענפה בשדה הרחב. היא הבינה כעת מה מחכה לה בהמשך ולמה הועידה אותה המשפחה. עוד שורשים, גבעול קטן, גבעולים רבים, עלה ירוק, עוד עלים, ולבסוף - פרחים! מאז תקרית השורש החל הילד על הכיסא להתעניין בה יותר ויותר, הוא נהג להגיע לפינתה פעמיים ביום ולפעמים שלוש, מחפש אחר השורשים החדשים. היא החלה להתחבר אליו, התגאתה בגבעול הכהה שיצא מראשה וניסתה למתוח את העלים הקטנים שלה בכל פעם ששמעה את כסאו משקשק לעברה.

לכן, אולי, נעצבה כל כך כשהבינה שהוא עתיד לעזוב אותה. "טוב, לא באמת עוזב", אמרה לעצמה, "רק הראשון לחזור ללימודים", כמו שהצהירה אחת הדמויות מהמסך הגדול. "הוא ימשיך לבוא לבקר אותי", ייחלה בליבה.

אחרי כמה שבועות גם האיש הגבוה עזב את החלאס שלו, הבינה כששמעה את האישה עם יד הכפפה מספרת למכשיר הצמוד לאוזנה. הוא הפסיק לבקר אותה בערבים. הוא נראה לה שמח, והיא שמחה בשבילו. כולם עדיין עטו את המסכות הכחולות והאישה לא הסכימה בשום אופן להוריד את הכפפה, אבל ממרום גילה וניסיונה על גבי השרפרף הבינה הבטטה שמשוהו בהם החל להשתנות. היא התעצבה מעט כשהילד על הכיסא שב לביתם כל כך מאוחר. חסרו לה הבדיקות היומיות של מצב הגבעולים שלה.

אחריהם הלכה לה גם הילדה עם השמלה. עוד אהבה לשבת לפעמים ליד הבטטה, אבל כבר לא ציירה לה ציורים כמו בעבר. "שלשום אמא הרשתה לי ללכת לבית של שי מהגן", סיפרה לה בפעם האחרונה שדיברו. הילד המתולתל והאישה עם יד הכפפה היו האחרונים לעזוב אותה. בסופם של כמה שבועות ארוכים הבחינה שאף אחד כבר

לא התלהב מהעלה הירוק שנפתח בגבעול מצד שמאל, שאיש לא שם לב למפלס המים שהחל לרדת אט-אט בצנצנת השקופה, ושמחת הילדים כשהבחינו בפרח החדש שלה שככה מהר מדי לטעמה. "הם כבר לא צריכים אותי", הבינה לפתע, "סיימתי את תפקידי פה".

הם הכניסו אותה לשקית שחורה והניחו אותה בזהירות במלבן הירוק הארוך שמחוץ לבית. היא כבר הייתה חלשה ועייפה, הפרחים נבלו, הגבעולים התעקמו וסימן ההיכר שלה, החיוך העקום, כבר דהה מזמן. "אני מבינה אותם", חשבה כשהפועל העיף את השקית השחורה לעבר המשאית. "זו הייתה תקופה נהדרת לחיות בה".

באותה שעה, במכולת קטנה בצפון הארץ, יד ענקית, שתיקרא לימים היד הראשונה בלי כפפה, לפתה בטטה קטנה ממדף הירקות.

הִיָּה זֶה בְּלִילָה, בְּלִיל עֶרְפֹּל
כְּשֶׁקֶשָׁה לְהִבְחִין בֵּין עֵקֶר לְטֶפֶל
וּבְאֹתוֹ לִילָה קֹר, עֲגֻמוּמִי וְעֶצּוּב
זוּג עֵינַיִם הִבִּיט בִּי מִתּוֹךְ הַבִּיּוּב.

זֶה הָיָה עֶכְבְּרוֹשׁ, עִם אֲזָנַיִם וְאָף
עִם מַגְבַּעַת שְׁטוּחָה וְאֶפְלוֹ מַגָּף.
עוֹד אָנִי מְשִׁתּוֹמֵם, הַמְכַרְסֵם הַתְּקָרֵב
וְהַתְּחִיל לְזַמְזֵם בְּקוֹלוֹ הָעָרֵב:

“הוֹ, מַגָּפִי, מַחְמְלִי, יְקִירִי,
מִתְנַת עוֹר וְצִמָּר לִגְף שְׁבִירִי,
עַד אָנָּה נָנוּד בֵּין שְׂפָכֵי תַעֲלוֹת
וּמָה עוֹד נוֹסִיף בְּשִׁבְלִים לְגִלוֹת?”

“עֶכְבְּרוֹשׁ, אֵז שְׁאַלְתִּי, “כִּיצַד זֶה תִּשְׁמַח
בְּבִיּוּב עִם מַגָּף שְׂכַמְעֵט וְנִמְעָף?
וּבְכָלֵל, אֵתָה לֹא רְחוּק מִהִבִּיט?
כִּיצַד תַּעֲלֶז, אֶפְלוֹ כִּזִּית?”

“וּבִכְנוּ, גּוֹר אָדָם, כְּשֶׁהִיִּיתִי צָעִיר
סְנַטִּימֶנֶט לִי הָיָה לְקַסְמִים שְׂבַעִיר
וּמִתּוֹךְ מַחִילוֹת בֵּיתִי הָעֵגֶל
יִצְאָתִי לְתוֹר אֵת הַכֶּרֶף הַגָּדוֹל.

אֵף שְׂכַחְתִּי, אוֹיָה, שְׁלֵבָה שֶׁל הָעִיר
אֲדִישׁ הוּא וְקָר לְמַכְרָסֵם כֹּה שְׂעִיר.
לְעַמַּת הַמַּחִילָה, הַכֶּרֶף הוּא כְּשֶׁאוֹל
לְמִי שְׂאֶפְלוֹ לְבָעֵט לֹא יִכּוֹל.

בְּעֵטוֹ בִּי בְּכַח, וְרַק מְשׁוּם כָּךְ
שְׂרָצִיתִי אֲשַׁפֶּה לְכַרְסֵם, וְהִיאֵף
אֲשַׁכַּח בְּמַחִי יָד מְנַהֲגִים מִהִבִּיט?
אֵף אִישׁ לֹא הוֹשִׁיט לִי עֲנָף שֶׁל זִית.

אֵז סוֹבְבָתִי גּוֹי. צֹא וּלְמַד, יְקִירִי,
עֶכְבְּרוֹשׁ לֹא יִכּוֹל לְהִיּוֹת כֹּה שְׁבִירִי.
הוּא תִבִּיו, הַדְרָכִים מְלֵאוֹת חֲבָלוֹת
כְּשֶׁאֵתָה מְכַרְסֵם שְׂרוּצִים לְהַגְלוֹת.

לֹא אֶחָדֵל לְהִבִּיט וְלִנְשֵׁם, וְעַל אֵף
שְׂקֻשָּׁה לְטִיֵּל בְּדִרְכִּים עִם מַגָּף
אֵל הִבִּיט עוֹדֵנִי הוֹלֵךְ וְקָרֵב.
אֵז שְׂמַח, יְדִידִי, וְאֵל נָא תִתְעַצֵּב!”

הַשַּׁחַר מִבְּלִיחַ בִּינּוֹת עֶרְפֹּל
שׁוּב אֶפְשָׁר לְהִבְחִין בֵּין עֵקֶר לְטֶפֶל
וְזָנֵב אֶפְרָפֶר שֶׁל עֶכְבְּרוֹשׁ קֶצֶת רְטוּב
מִזְדַּחֵל לוֹ בְּשִׁקֵּט לְתוֹךְ הַבִּיּוּב.

ג'י, המקומות שאתה תפיי! Diary of a Grumpy Dog

שנה ב' בשילוב עם ספרות אנגלית

Hooray! Now is the time,
Your owner's away,
The house is clear
For the crime.

You'll go down the stairs,
With your fancy-pants trot,
You'll scan the whole room
For the optimal spot!

Some corner, perhaps,
Hard to reach and to wipe,
Or the side of the couch,
To get that scent extra-ripe.

You'll pick up your leg,
With much courtesy, no doubt
And with a wonderful
"swoosssh!"
The pee will come out.

Your human would find it,
And be pretty mad,
But how could marking your
estate
Be something bad?

Then they'll go fetch a rag,
And go wash the floor,
But they have no idea
What you have in store...

I sit on my sofa,
Snuggled up in the sun,
In comes my sister,
Well... this won't be fun.

She picks me up
And she's rubbing my ear,
This isn't unpleasant,
There's nothing to fear.

She lulls me until
I let down my guard
Suddenly I'm on my back,
Legs flailing hard.

All the while she's making
These weird high-pitched shrieks
And my brother is joining her
Humans are such freaks.

Purring like a scary wolf,
I growl in vain.
My intimidations only work
On those who are sane.

I realize sadly
There's no way to win,
It's time for doomsday Weapon
to kick in.

I sneeze in her face
A great blow of foul air.
Good luck in getting
This stench out of your hair.

Good morning sunshine,
Your human is up
She yells: "Let's go for a walk,
Come on, pup!"

She fastens your harness,
And clicks on the leash,
Talk about control-freak,
Am I right? Sheesh...

She opens the door,
You're off and away,
You start darting for freedom,
But your human says "stay!"

She fumbles with the door,
Boy, is she slow,
But at least now she's done,
and you're eager to go.

The cats on the block
All meow their dismay;
The sheriff's in town,
And you're his preferred prey.

Your tail is up proudly
As you prance down the block,
But your impatient human
Is clearly done with this walk

She wants you to poo,
So she could go home,
Well she should purchase some
patience,
That hairless dull-toothed gnome.

But suddenly, there it is,
Like a diamond in the rough,
Some rancid dead thing,
Go roll in that stuff!

This half-rotten carcass
Is as stinky as hell,
Within seconds you'll catch on
That coveted smell.

Your new manly musk
Is quite a potent power,
Too strong, it turns out,
When you're tossed in the
shower.

Alas, the nightmares have come
To torment me once more,
Those memories shake
My soul to the core.

That one time when mamma
Didn't give me her cheese,
Or how she made drama
When I brought home some fleas.

Suddenly, the outer world calls
me,
Through a fragrant allure
It now hauls me
Toward some meat, I am sure.

I go in the kitchen
And gladly find-out
My mommy made chicken,
My dinner, no doubt.

I stand in her way,
My mouth open wide
I'm ready, okay?
You may place some inside.

But she rudely denies
My coherent demand,
Shoos me like flies
With a wave of her hand.

So I stand on my back feet,
Adorable as hell,
Put my paws on her seat
And start casting my spell.

I whimper weakly,
Give her the puppy-dog eyes,
Then I moan meekly,
I can almost taste my prize.

But the magic is broken
With a sudden splat
When the reverse-chant is
spoken:
"Stop it, he's too fat!"

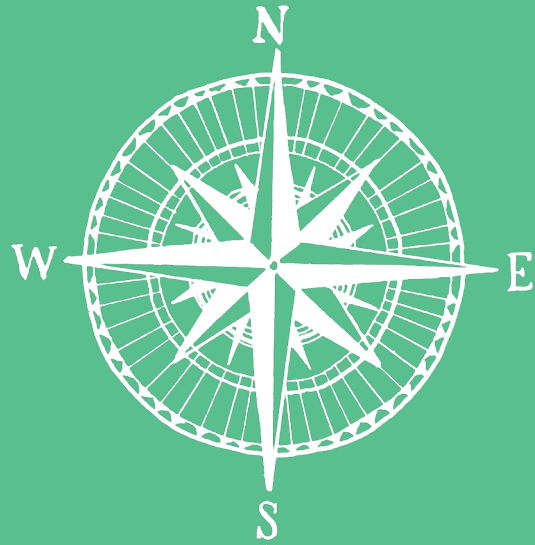
My mean sister Ed
Has once again foiled,
With that phrase that I dread,
My chance at being spoiled.

So what if I can't
Walk uphill anymore?
Even if I wheeze and pant,
I'm still a menacing carnivore!

It's mostly water-weight,
I'll have you know.
I'm curvy and great,
So stop body-shaming, old crow.

איורים: עדן מרקוביץ, שנה א', בשילוב עם תולדות האומנות

האדם מספר על הטבע

א.

בעודי כותב שורות אלו, קשה לדמיין כיצד ייראו חיינו לאחר שהסגר שהוטל על מנת למנוע את התפשטות המחלה ידעך ויעלם. עם זאת, אחת מפנטזיות סיום הבידוד הנפוצות, יחד עם החיבוק להורים והחזרה לרחובות, היא היציאה לטבע: ללכת בחופשיות, לנשום אוויר צח, להשלים את חסכי הבחוף שהצטברו לאורך שבועות כל כך ארוכים של בפנים.

ב.

בחודשים הספורים בהם חייתי בלונדון, כל התבוננות חטופה בטבע שהופיע מבעד לחלון החדר שלי (פיסת שמיים עירונית ועץ) הייתה תמיד קריאה לפעולה או להימנעות ממנה: אפרוריות עגמומית נתנה לי אישור שבשתיקה להמשיך להסתגר בעיסוקי, אבל שמיים כחולים או שקיעה מרהיבה היו בגדר הצעה מפתה, או דרישה לעגנית, לצאת את חדרי ולהתמסר מיידית לפארק הקרוב, שמא אפסס איזו הזדמנות חד-פעמית לחוות ברגע זה את הטבע כפי שראוי לחוותו. היום, מתוך ארבעת קירות הבית אני רואה את הטבע (המגולם הפעם על ידי פארק עירוני, מספר עצי רחוב ועציצים) כפי שלא ראיתי מעולם. היחסים שלי עם הטבע מתמצים בהתבוננות בלבד, אבל דווקא עכשיו - אינני יודע להגיד

האם מדובר בגעגוע המתעצם לחוף, או בהיעדר היכולת והצורך לבחור בין יציאה להישארות, או אולי בשני הדברים גם יחד - אני מבחין בחוף בתשומת לב רבה מאי פעם. כשאין לי במה להתבונן אלא בטבע, אני רואה אותו לפרטי פרטי, משתנה לאיטו, אדיש למבטי. מעולם לא חשבתי שאוכל להיות כל כך ער למה שנשקף מבעד לחלון עד שאוכל להכיר את אינספור גווניה המשתנים של השקיעה או לזהות את היום בו החל האביב.

ג.

מן העבר השני של החלון, גם הטבע שבחוף חווה אותנו כפי שלא חווה זמן רב, או אולי מעולם. האוויר נושם לרווחה ובמפות הזיהום הכתמים האדומים שמסמנים "כאן אנושות" נשטפים בכחול. שמורות הטבע מגשימות את עצמן בעצמן, ללא צורך במי שיצמד בשביליהן בשבילן. הערים הדוממות קוראות לטבע לפעול - והוא בתורו מטשטש את הגבולות שתמיד נראו כה ברורים בינו לבין עולמות האנוש. מהמסך (אולי החלון החשוב ביותר בימים אלו) משתקפים דובים, פילים ופינגווינים הצועדים בפליאה בין הבתים, כמו אדם שבהליכת הבוקר שלו גילה רחוב יפה ומסקרן ותוהה כיצד מעולם לא ביקר בו. הטבע, שכה התרגלנו לצאת לטייל בו, יוצא עכשיו לשוטט בקרבנו.

ד.

וכשנצא מזה ונצא שוב לטבע, איך בכלל תראה יציאה כזאת? כיצד ישמעו לנו המילים בהן נתאר אותה? הרי כל כך הרבה רעיונות שנדמו לנו מובנים מאליהם עד לא מזמן נדרשים עתה להסתכלות מחודשת, מהורהרת, של אנושות בעוצר אשר לא נותר לה אלא להתבונן בחלון, או בעצמה. אז איך נבין את היציאה לטבע כשחלק ניכר מהמושגים שעומדים בבסיס הרעיון הזה, "לצאת לטבע", נראים אחרת לגמרי מהמקום בו אנו עומדים?

כי בעצם, מהו מרחק בעולם שיכול להתנהל כולו דרך מסכים, ומהי נוכחות בעולם שכזה? כיצד ננוע בעולם שהיה סטטי כמעט לגמרי אך המשיך לסוב על צירו? והרי היציאה לטבע היא כל אלו: נוכחות במקום אחר, תנועה למרחק, מעבר מכאן לשם. והשם הזה, איך נצא אליו לאחר שגילינו כי הוא שם גם בלעדינו, כי הוא מעדיף להתעלם מהגבולות ששרטטנו בדמיוננו? האם כשאצא לטבע אצליח לזכור כיצד התבוננתי בו אז, מהחלון?

פולינה אידלסון, ואדי מעלה אדומים, צבעי מים על נייר, אפריל 2020.

ה.

בדרך הביתה נועה ואני עושים עיקוף גדול במיוחד כדי לעבור קצת בטבע. אנחנו עוצרים את האוטו לכמה דקות ויוצאים החוצה, להתבונן בנוף. על לוחות מתכת חרוטים שכפולים דו-ממדיים של ההרים שמולנו, ומעליהם - שמות שמספרים לנו כיצד קראו בני אדם שעמדו כאן לפנינו למה שראו. מבט אנושי טבוע במתכת שהופך הכול לברור, לשלנו. שקט בטבע. אפשר לגעת בגזע העץ הקרוב מבלי להיבהל - הוא איננו נגוע במחלה. דבורים מזמזמות מסביב לפרחים, נמלים הולכות בשיירות על האדמה, ועוף דורס דואה באוויר. אנחנו תוהים באיזה סוג ציפור מדובר, אבל היא איננה מנסה לתת לנו שמות בחזרה. הנמלים, הדבורים, הציפור, נראות כולן כאילו הן נעות באותם המסלולים מאז ומעולם, וכאילו - לו יכלו - ימשיכו בכך לנצח. אני יודע שהן היו מזמזמות, הולכות ודואות גם אם לא הייתי מסתכל. אני חושב שלפעמים גם התעלמות ממבט היא קריאה לפעולה.

תודה לאדם חייקין-ליפשיץ, לרוני קפקא ולניצן פאול על התמיכה הנאמנה ועל העצות הרבות והמועילות.

ה-14 בפברואר 2020, יום ולנטינוס הקדוש הוא יום האהבה למינים, ואני מאהבת הלכתי אל בורות המים בדרכי מדבר, שהרי איך תשמין כרסי מנחת אם לא יצוד לה בעליה שנזדמן בחלקו להימנות על עורכי הגיליון איזה רעיון טרי עבור "אמירות" בנושא טבע? והיכן יש לצוד אחר שלל שכזה, אמרתי לעצמי בביטחון של שועל קרבות-השראה ותיק, אם לא בין כרי הדשא החורפיים וקצרי התפוגה של ואדי אלח'רב, הלוא הוא הגיא השומם, הנפרש בקנאות רבה בין כמה שכונות במעלה אדומים לוודא שלא תתחברנה לעולם, ובטח שלא ביום האהבה למינים?

אך יצאתי לדרכי, והנה השלט הבוהק למרחקים מקדם את פניי. בדיוק במעבר שבין הסלול לבין שאינו סלול, בקצה השביל היורד מגן השעשועים של "פארק המשפחה" ובצמוד למה שהיה פעם פינת החי העירונית - ממנה נשארו היום רק כמה כלבים זועמים המפטרלים סביב מגרש הגרוטאות העירוני שהוקם בשטחה - ניצב הלוח המבשר: "חורשת עצי פרי להנצחת עשרת הפרחים שנקטפו באסון נחל צפית ובהם אלה אור ז"ל תושבת

העיר שניחנה באהבת אדם ובחיבה לנופי ארצנו". מה נוראה האירוניה המרושעת של האסון הזה, חשבתי לעצמי, ובעצם - מה מוכרת, כאשר הטבע שמיפיו הגיעו הנערים להתפעל היה לתליינם; ואיך זה שלמרות הכול, דווקא דימויים מעולם הטבע הם שמעטרים את שלט הנצחתם של ההרוגים. נראה שהחיפושים הסתיימו עוד בטרם התחילו! הריהו לפניכם, הנושא שלי לגיליון, האינכם רואים? הטבע: שלט בוהק שמקדם את פני המטייל בברכה וממסגר את ברכתו ב-"memento mori" מחריד... כן, נשמע ערטילאי מספיק, וגם בלטינית. זה יתפוס.

אבל היום נאה, ועונת הפריחה קצרה, ובעיקר - המלאכה שמחכה בבית מרובה, אז בעצם אין שום סיבה לחזור אליה כל-כך מוקדם. בעודי מצויד במשאוי של הנושא המיוחל, נראה שדווקא הוקל לי. נביחות כלבי השמירה נמהלו כמעט לגמרי בתוך משקה הרוח המשכה, חורשת עצי הפרי נשארה מאחור והנוף הפראי של הוואדי פתח בירי ארטילרי תלול מסלול של צבע ירוק ישר אל-תוך העיניים שלי. אני השבתי אש בפלישתן החצופה של

רגליי אל מורדות הגבעות אשר מבצרות את הוואדי מכל כיוון כמו צריחיה של עיר עתיקה. הראשונה לברוח משדה הקרב הייתה משפחת צבאים חמקנית שהוכיחה את קיומה של התנשאות גם מחוץ לאקדמיה. אל המנוסה הצטרף יצור אפרפר שבכל זאת עצר לרגע והציץ מבעד לשאריות ספה שהגיעו למדרון הזה השם-יודע-איך, אולי רק כדי להבהיר לי שתקן שועל הקרבות כבר תפוס. הנחושים ביותר מבין שומרי האדמה, שסירבו בתוקף לעזוב, היו השחורים: להקת עורבים צווחנית ומערום מְתַרְמֵש של מרבי-רגליים.

צלצולי הפעמונים בישרו על שינוי יחסי הכוחות בזירה: שלושה ילדים בדואים ועמם כמה עשרות ראש צאן התקדמו כפמליה שרה וחונבת (בהתאמה) לאורך השביל שאין הוא אלא שלוחה צפונית של ציר הביטחון המקיף את העיר. הנושא שלי לגיליון החל להִטָּלֵא בטלאי מחשבות על אנתרופולוגיה ועל פוליטיקה, על מערכת היחסים בין הילדים האלה לבין הטבע ועל ההבדלים שבין יחסיהם אלה לבין יחסינו אנו, מי כאן בעל הבית ומי כאן האורח הבלתי רצוי שמעורר את מנוסתם של הדיירים; וכמובן, במחשבות על אדמת הקודש רוויות הדם הזאת (בהתאם למדרש השם שהיה פופולרי בקרב ילדי השכונה שלי: "מ[ע]לה אדומים - כי יש פה דם של מלא אנשים"), וגם - האם מרחב הטיול המשותף דווקא כאן על ציר הביטחון

הוא נווה מדבר של שלום ושל השוויון האנושי של כולנו אל-מול הבריאה. זרזיף המחשבות הדלוח החל מזכיר לי יותר ויותר (אזהרת טריגר: דחינות) את העבודה הסמינריונית, תבנה ותכונן, אותה עבודה שקובץ הוורד הריק שאמור להכיל את סקירת הספרות עבורה פתוח במחשבי כאבן שאין לה הופכין, הרחק מאדמת הטרשים המוריקה הזאת. על רקע דמיון בלתי נעים זה, אשר הלך והתהווה אגב קריאותיה הנואשות של קיבתי לעזרה, גמרתי אומר לסגת משדה קרב-ההשראה. ימים ספורים לפקיעת הדד-ליין, למניין מערכת "אמירות". אל ואדי אלח'רב, במרחק של 1.64 ק"מ בקו אווירי מביתי, כבר לא שבתי מאז. צרחות ילדי השכנים הולכות ושוככות, כמעט נמהלות בתה של 07:00 בבוקר (כן, הם צועקים כבר משש וחצי). כמו צריחים של עיר עתיקה מבצרות ערמות הספרים, הפעם, את השולחן שבחדר השינה שלי - ספרים שלא יחזרו אל ספריית הר הצופים בטרם תחיית המתים, או בטרם החזרה לשגרה (המוקדמת מביניהן). במרכז השולחן יושב המחשב בו שמורה סקירת הספרות המוכנה, והקולות הבוקעים מתוכנת זום פותחים בירי ארטילרי תלול מסלול של מטלות חדשות לעברי: מטלות שחלקן בורחות ממני בדילוגי צבי מלאי חן, חלקן מציצות עליי מבעד לפינה ומגלות רק טפח אפרפר וחלקן, עבודות נחושות ושחורות שכמותן, מסרבות להתפנות. "השב אש!"

¹ "זכור שתמות".

פולינה אידלסון, **ואדי מעלה אדומים**, שמן על אורגליט, אפריל 2020.

שקראתם את המינגווי, מצטרפים לשיח עשרות ראש צאן ומנענעים באֵלִיּוֹתיהם, “לא מבינים שלכם מצלצלים הפעמונים?”.

ובאמת, איכשהו קרה שפספסתי - והסתרתי מכם בערמומיות של שועל קרבות - את הכותרת של השלט שבפתח חורשת עצי הפרי; את האמירה הפשוטה ההיא שעיתרה את הסטטוס של תושבת העיר אלה אור ז"ל בווטסאפ, וש אחרי האסון מצאה את דרכה אל כותרות העיתונים ואל צמידי גומי צבעוניים של בני נוער: “הזמן קצר והאהבה מרובה”, כתבה. כמה לא ערטילאי, אני חושב לעצמי עכשיו, וכמה ברור שהנושא שלי לגיליון צריך להיות ההיפך הגמור ממה שהצעת: *memento vivere*.³

קראו בנות הברית משכבר הימים, הבטן והראש, ותפסו עמדות מאחורי דלת המקרה.

בהמולת הקרב, דהה הנושא שלי לגיליון בקצב מהיר אף יותר מקצב דהייתו של הירוק מעל פני תלוליות הסלע העגלגלות שסביב מעלה אדומים. עתה, ניצלתי מהכורח להתלוות אליי למסע בשביל המתפתל מגן השעשועים (האסור לכניסה²) כדי לקבל תזכורת מוות: הרי את שכמותה אנו מקבלים השכם והערב ולא מן השלט הניצב בקצה החניה של מגרש הגרוטאות - אלא, להבדיל, ממשרדו של פרופ' גרוטו הניצב בלבו של הפריים-טיים. התייתר גם הצורך בגיא שומם ורחב ידיים שיפריד בין שכונות העיר העורגות להתייחדות: ערב כתיבת שורות אלה גם בני משפחותינו, אוהבינו ואף שכנינו שמעבר לקיר נותרו מחוץ להישג יד. לומר, לא ים ביני ובינך, בוודאי לא ואדי שומם, כי אם ריחוק חברתי.

והנה, קול זמר ופעיייה רמה שבים ועולים מציר הביטחון ושוב משנים את מאזן הכוחות. “אתם שבונים גשרים”, קוראים אליי שלושת הילדים הבדואים תוך כדי צחקוק, “חוששים מפני ואדי שומם?”, וממשיכים: “אתם שמקימים שכונות ופארקים וגני שעשועים לא יכולים לאתר איזו פינת חי קטנה בקרבכם?”. “אתם

2 ס' 33(א) לצו בריאות העם (נגיף הקורונה החדש) (הוראת שעה), התש"ף - 2020.

3 “זכור לחיות”.

על גבי הנוף מהחלון שלי תלו רשת נגד יונים
עכשו היונים לא נכנסות ואני נשארת בפנים.
תמונת העיר הותיקה כסתה בקוים לבנים,
צבעי השקיעה העמקה של הקיץ מסוים בשלל אלכסונים.
האור עם ניחוח החפץ כמו חודר במעין סילונים
וכמעט אי אפשר להבחין בין הרשת לקצות העננים.
עטור הים על הנוף שנשא חלומות ישנים
כנראה שאבד לעולם מאחורי הרשת והיונים.

החלון והים והנוף והעיר, האור שהפיח חיים
כלם נגמרו וחלפו, מסתבר. היונים?
יושבות בחלונות האחרים.

רנה מגריט, *L'État De Veille*, 1958.

מעולם לא חשבתי שאני אדם של טבע. "אני? אני מעדיפה בכלל לטייל בערים או להישאר בבית - זה לא בשבילי". גם הטבע העירוני לא קרץ לי במיוחד. לא הייתי בפארק הירקון שנים למרות שהוא שני מטרים מהבית שלי. וחיות? רעיון חמוד אבל הריח והחרא בלתי-נסבלים. זה לא שלא רציתי כלב כמו כל הילדים, אבל אמא לא הסכימה ולא הצלחתי לשכנע אפילו את עצמי שבאמת אטפל בו.

הכול השתנה כשחבילה חמודה בת 10 ק"ג הגיעה אל דלת ביתי לפני כשנתיים וחצי. זה היה אמור להיות פתרון זמני, אבל התאהבנו בו אחד אחד - למרות שאבא שלי עד היום יכחיש זאת. לואי, שידוע בכינויו לואיג'י, לואיג'ון, במבי, קטנצ'יק, שתינובסקי ו"הנכד", מיהר להיכנס עמוק לליבנו ועל הדרך לחרב את כל הבית. בקבוצת הוותסאפ המשפחתית הוא כיכב ללא עוררין, הבית כוסה בשמיכות ושטיחים פרסיים לטעמו ולו"ז יום העבודה נקבע לפי שעות הטיולים שלו.

כל מעשה חמוד, תעלול שובב או סתם הדרך שבה הרגל שלו נחה בזמן שישן זכו לניתוח, אזכור, שיתוף וצילום. הטלפונים של כולנו סבלו מאינפלציה חמורה של תמונות חמודות. סבתא הייתה מתקשרת לשאול מה שלומי, ולא מה שלומי. כבר לא זכרנו על מה היינו נוהגים לדבר לפניו.

מדי כמה סופ"שים לואי קיבל טיפול ספא שרק מלכים זכו לו: אמבטיה עם סבון לעור רגיש שנוטה לקשקשים, סירוק אוזניים, פדיקור, מניקור ובחורף גם פן (שחס וחלילה לא יהיה לכלב קר). ומה אנחנו קיבלנו? זכינו להרגיש האנשים הכי מאושרים כשהיה רץ לפגוש אותנו בדלת למרות שהתקשה לרוץ לפרקים; האנשים הכי מיוחדים כשהוא בחר לישון דווקא למרגלותינו, גם אם עשה זאת בשתיים לפנות בוקר והעיר את כולנו תוך כדי. מיהרתי לגלות שכמו שאני חיפשתי אוזן קשבת כדי לספר לה איזה סיפור לואי חמוד, גם בעלי כלבים אחרים חיפשו זאת. פתאום מצאתי שהשיחות עם חברותיי מתמלאות באנקדוטות כל אחת על כלביה - שכל אחד מהם יותר חמוד ומיוחד מכל שאר הכלבים כמובן.

לי כאמור, לא היה ניסיון "בחיות". אבל לואי - לואי לא היה חיה, הוא היה בן בית. לימים נהיה ראש הבית. למרות שלא נבח הרבה, רצונותיו היו ברורים מאוד. הוא ניהל אתנו שיחות שלמות בעזרת עיניו שהתחננו לעוד חטיף אחד בודד אחרי שכבר קיבל שבעה במכה. זנבו זז כל כך מהר עד שפחדנו שייתלש. מבחינתנו הייתה לו אישיות מלאה ומפותחת כמו לכל אחד מאתנו. אני באמת לא יודעת מהו עולמם הסודי של הכלבים, ולכן חייבת

להניח שכל תכונת אופי שייחסנו לו היא ספקולטיבית לחלוטין. אבל אתאר לכם אותו בכל מקרה. ראשית כל, לואי היה סנוב. הוא סירב לאכול אוכל זול ובכל פעם העלה את דרישותיו באשר לחטיפים שהסכים לאכול (לואי העדיף במיוחד אוכל

רטוב בטעם שרימפס).

הוא תמיד הופתע כאשר קראנו לו לבוא אלינו, ולא באנו אליו בעצמנו. לואי היה נחמד. הוא לא נבח על כלבים אחרים ותמיד היה מוכן לתשומת לב, גם אם היה ברור שפחד מהם. זאת למרות שלא

ידע כיצד לשחק אלא רק בהה בהם. הוא היה מגנט של תשומת לב - הולך בטיולים ומשדר לאנשים מבט של "קח אותי ולטף אותי" למורת רוחם של בעליו. "מה יחשבו? כאילו שלא ישבתי וליטפתי אותך שעות במקום לכתוב עוד מטלה לקורס באמירים". הוא גילה מהר מאוד שאחת החוויות הנעימות בחיים היא להירדם על אחד מאתנו, כי למה ללכת לישון לבד כשאפשר להשביט אדם לאחר־צהריים שלמים? וכפי שהתגלה מול גינת כלבים מלאת אנשים (וכלבים), ללואי היו העדפות מיניות גאות ובמיוחד חבב כלבים עם זנב לבן ופלאפי. זאת האישיות שנהגנו לייחס ללואי: כל אנקדוטה, ואפילו האופן בו הביט בנו בימים חסרי מעש, איששו את קיומה של אישיות זאת.

ולמה אני מספרת לכם את כל זה בגיליון "אמירות" בנושא טבע? (בהנחה שעורכי הגיליון יקבלו את לואי כאי של טבע בסביבת הג'ונגל התל־אביבי שבה חי). כי השאלות של היחסים ביני (כבת־אדם), לבין הטבע והכלב המבוית שבמבויתים (שהעדיף ללכת על אספלט מאשר על אדמה ודמה במראהו לכרית) העסיקו אותי רבות בתקופה בה הבנתי שזמנו של לואי איתנו קרב לסיומו. הללו התחברו לי

למאמר שקראנו בקורס באנתרופולוגיה ששמו "How dogs dream" של אדוארדו קון.¹ שם, קון מצביע על האנתרופוצנטריות של המין האנושי והכשלים בתפיסת הטבע כאובייקט ולא כסובייקט. משום מה קשה לנו להבין שבני האדם הם רק פסיק במארג החיים בכדור הארץ. הבנה של מקומנו בטבע, והיותנו חלק מהטבע, דורשת מאתנו שינוי ניכר בתפיסת עולמנו.

למיטב הבנתי, קון צופה ששינוי תפיסת עולמנו האנתרופוצנטרית אפשרי, וכראיה לכך מספר לנו אודות שבט הרונה אותו חקר שלדידו השתחררו מכבלי נקודת המבט האנושית. אחת מהראיות לכך היא שהרונה המציאו שפה שמיועדת לתקשורת בין־מינית עם כלביהם. אני חושדת שקון בעצמו חושב שהשתחרר מהאנתרופוצנטריות במידת מה שכן נראה שהוא רואה את עצמו כאנתרופולוג של החיים,² כלומר כאנתרופולוג לא אנתרופוצנטרי. על אף הטלטלה הקוגניטיבית שחווית בעת קריאת המאמר, אני סבורה שניתן להשתחרר מכבלי נקודת המבט האנושית. בעיניי יש סתירה מהותית ברעיון של אנתרופולוגיה לא אנתרופוצנטרית, מה גם שאיני חושבת

ששבט הרונה נקי מפגם זה רק משום שעמל על המצאת השפה הבין־מינית עם כלבים (שאותם הם מסממים על מנת לאלפם). לואיג'י שלי חירש ואנחנו מתקשרים בסדר גמור (כנראה). מכל מקום, ממשקפיים אלו אמשיך לספר את סיפורי.

אם תמונתו של לואי שמצורפת לסיפורי משכה כבר את תשומת עיניכם, זיהיתם נכון. לואי הוא כלב גזעי מסוג קינג צ'ארלס קבליר. לפני שתתחילו לשפוט (ואולי לא, אני מניחה שכן כי גם אני שופטת אנשים שקונים ולא מאמצים), לואי הגיע אלינו אחרי שמכרה של המשפחה נטשה אותו משום שלא מצאה פנאי לטפל בו ולהוציא אותו ליותר משני טיולים ביום. מסירתו הייתה הדבר ההומאני לעשות. כנראה כבר הבנתם שחירשותו של לואי - בנוסף להתעווררותו ההדרגתית, בעיות הפרקים, עמוד השדרה, הפרוסטטה, דלקות האוזניים ואי ספיקת הלב - הם תוצאה של שנים של גילוי עריות כפוי (או "הרבעה", בשפה המקובלת) שהובילו לליצורו. מסתבר שאחרי מלחמת העולם השנייה נשארו רק 8 כלבי קינג צ'ארלס קבליר בכל אירופה (ואלו עוד היו כלבי האריסטוקרטיה!), אותם הרביעו ביניהם כדי לשמור על הגזע. זאת, אחרי שייצרו את הגזע מלכתחילה על ידי הרבעה של כלבי קוקר ספניאל בעלי אף פחוס. לפני כשנתיים לואי אף עבר התקף לב ואבא שלי נדרש

להנשימו (לתוהים - אין לי מושג איך הוא ידע כיצד מנשימים כלב, הוא טוען שעשה זאת כמו לתינוק). הוא סבל מאד והיה מתעורר בלילה בנביחות משוגעות בשל הכאב. היו לו שלל תרופות שהותאמו לו על בסיס יומי בהתאם למצבו. עם זאת, היו פעמים בהן ראינו שלואי סבל. אך המצב הוגדר כ"תנו לטבע להתמודד עם זה". פתאום הכלב המפונק ביקום היה נתון לאינסטינקטים ההישרדותיים שלו כאילו זה עניין של מה בכך. "הטבע יודע לטפל בעצמו", אמרו, לואי היה כמו מכונה שיוצעת לשרוד על אוטומט.

איני מפקפקת בטענה זו, איני וטרינרית או ביולוגית. אך היה איזה גבול שלא ניתן היה להתעלם ממנו - מתי זה בסדר שאנחנו מטפלים בו ברפואה מודרנית, מנשימים אותו בשיטה שהומצאה לבני אדם, ממציאים לו (או שלא) אישיות בעלת תכונות אנושיות, ומתי הוא מכונה של הטבע? השאלה עלתה ביתר שאת כאשר היה ברור שלואי יורדם בקרוב. זה היה הדבר ההומאני לעשות, הוא סבל מאד וכבר לא יכול היה לנשום. כל פעולה הצריכה ממנו מאמץ איתן, אפילו לישון. המצב הלך והחמיר - אבא שלי היה נשאר אתו ער בלילות, מנקה את הקיא שלו, מוריד אותו לטיולים כל שעה (תרופות הלב שנטל היו משתנות) ונושא אותו חזרה הביתה כשלא היו לו יותר אוויר ואנרגיה ללכת כמה מטרים. בשעתו האחרונה נתנו ללואי "לבחור" האם רצה לאכול את

1 Eduardo Kohn, "How dogs dream: Amazonian natures and the politics of transspecies engagement," American Ethnologist 34(1) (2007): 3-24.

2 מונח שקון טבע. לדידו אנתרופולוגיה של החיים היא מחקר אנתרופולוגי שיערך תוך תפיסת הטבע כסובייקט ולא כאובייקט. כלומר, תוך הבנה שהטבע הוא מנגנון עצמאי ומורכב שאינו מאופיין רק ביחס לבני האדם שהם מין אחד מבין רבים שכלולים בו. זהו המחקר האנתרופולוגי האידאלי לפי קון שאליו אנתרופולוגים צריכים לשאוף.

גַּנְדֵּר מְרוֹם כָּלָא מָטָר, בְּדֶרוֹם רָקִיעַ אֵט טוֹבָעִים
הַשְּׁמֶשׁ שָׁב וְרָב וְטוֹב. שְׁבָרִי הַלְשֵׁם שֶׁל אוֹרִיוֹן,
בְּדָמִי הַלִּיל, בְּעֶלְטָה, וְאֶת לֵילָה שׁוֹב מְרָגִיעִים
צוֹמֵחַ עֶשֶׂב רֶךְ רְטוֹב. קֶרְנֵי הַכֶּתֶם שֶׁל אוֹר יוֹם.

סְנוּנִית דִּקְת־אֶבְרָה חֲזָרָה מוֹל אֶבְיבָה הַמֶּתְפָּרֵץ,
עַל פְּנֵי הָאֶרֶץ קַל לְרַחֵף, מֵאֲזִין עַד נִתָּן לְקַחֵחַ?
בְּרוּחַ יָם פֶּסַחְרָה, כִּי בֵּין קִירוֹת הַקָּר שׁוֹרֵץ
מוֹל חוֹל זָהָב מִתָּךְ בַּחוּץ. וּפְחַד מֶר מְנִיס כָּל יָחַד.

עֲצֵי שְׁזִיף סָבִיב סָבִיב, טוֹרִים אֵינְסוֹף בְּאַרְגָּמֹן,
בְּבִהָק רַעַם בָּא אֶבְיב, צוֹבֵעַ כָּל בִּיד אָמֶן.

יִסְמִין פּוֹרַח, רֵב, וְרֵד, בּוֹזֵק פֶּה רֵיחַ חָם, רַחוֹק.
גִּלְגַּל הַשְּׁמֶשׁ רֵד יָרֵד, אֶל יָם שׁוֹקֵט, חָכֵם, כָּחַל.

זה? המכונה ההישרדותית שקראנו לה
“לואי” אמרה את דברה. לולא ההתערבות
האנושית הוא היה מת באותו יום בו לקה
בהתקף לב. בעולם מתוקן בכלל לא היה
נולד בחווה בה ניתן לשלם רק 5,000 ₪
עבור התענוג של לכפות על כלבות לשאת
יותר הריונות ממה שגופן מסוגל לשאת
(בעוד שאנו רוצחים כלבים לא רצויים
בהסגר) .

שוב, איני נוקטת כאן בעמדה. אני לא
יודעת בכמה סבל לואי היה נתון במהלך
חייו. אני כן יודעת שהוא תמיד זכה לים
של חטיפים, ליטופים וטיוולים - הוא היה
מאושר ואנחנו תרמנו לכך. אבל האם
“הומאני” זאת המילה הנכונה? האם זה
מותיר אותנו “רק” אנושיים בשאר הזמן?
ובאשר ללואי, מה עדיף, אם בכלל - היחס
האנושי או ההומאני כלפיו?
אני לא יודעת. ואתם?

התרופה שלו וקבלנו את סירובו כהסכמה
למות. אך לואי לא מת באופן טבעי, הוא
הורדם באמצעות עירוי בחדר וטרינר קר
במקום רחוק מהבית שתמיד העלה בו
חרדת נטישה - זה היה הדבר ההומאני
לעשות.

למרות הטון הביקורתי, איני נוקטת כאן
בעמדה. אני לא יודעת מה התשובה
הנכונה. דווקא כאשר זה מגיע לבני אדם
אני בעד המתות חסד, ולואי אכן סבל
מאוד. אבל מה שמעלה לי נורת אזהרה
זה המינוח - מדוע לעשות משהו שאיננו
מוכנים לעשות לבני אדם הוא הומאני?
מדוע להרדים את לואי זה הדבר האנושי
לעשות, אך לא נהיה מוכנים לעשות זאת
למען אדם זר לפי המשפט הנוהג ברוב
העולם? מדוע אנחנו כל כך מתירים
בהתייחסותנו לכלבים באופן הומאני תוך
שמירה על צלם אנוש של חיים בכבוד
ואיכות חיים ליצורים שאינם אנושיים?
מה עשינו בזה? מדוע להם כן ולנו לא -
היצורים האנושיים? ואם הם אכן אי של
טבע, מנגנון הישרדות מושלם של “חיה”
שנתון באופן מוחלט לאינסטינקטים
הטבעיים שלו (ומה אנחנו?), אין עליי
להניח שדווקא הם יותר מכולם רוצים
להמשיך לשרוד? דווקא להם הכי חשוב
להתרבות (הרי אנחנו ממילא כבר מזמן
מעדיפים להתמקד בקריירה)? אם היינו
שואלים אותם מה הכי טוב עבורם, האם
הם היו בוחרים בחיים במצבים בהם
זקנה פולנייה הייתה אומרת “זה לא חיים

בחרתי לתרגם את שירו של מריו בנדטי, "טבע", מספרדית לעברית. בנדטי היה סופר ומשורר אורוגוואי. שיר קצר זה, הכתוב בשפה פשוטה יחסית, מתאר יפה כל-כך מפגש בין הטבע לאדם ובין בני-אדם על רקע הטבע, משמעות שהלכה והתבררה לי אט-אט בקריאה חוזרת ונשנית של השיר. אני מבקשת להודות במיוחד למריה קפלושניק, על ההיכרות עם השיר, על החשיבה המשותפת עליו ועל הסיוע בתרגומו. והכול - בסבלנות רבה!

טבע / מריו בנדטי

הטבע נמצא שם, לבדו, מצפה לעינים שיחשפו אותו, ללבבות שיגישו אותו. מהירים שלו או מהמישורים שלו, מהיערות שלו או מכרי הדשא שלו, תחלה הטבע הוא צפייה¹, ריק כדי להתמלא, הצעה לעתיד מבטיח.

הוא קדום כמו היקום, גם אם הוא רק חלקיק מאינסופיותו. מתוכו נובעים ומתעוררים החיים. אפלו בלב המדבר, הוא בורא את נאות המדבר שלו. אנו חפשיים אך ורק כשאנו מוצאים את נוח המדבר שלנו.

כמו שכתב אחד ההטרונים של פסואה, "המשמעות הנסתרת היחידה של כל הדברים היא לא להיות בעלי משמעות נסתרת". ובכן, לטבע אין משמעות נסתרת. התקיים מאז ומעולם, קדם לכל ומתקיים לעיני כלם.

כל שורד הוא פסה צנועה של הטבע. כלומר, שגם את טבע. וגם אני, למרבה המזל גם אני.

Naturaleza / Mario Benedetti

La naturaleza está ahí, sola, esperando ojos que la revelen, corazones que la sientan. Desde sus montes o sus llanos, desde sus bosques o sus praderas, la naturaleza es en principio una expectativa, una oquedad para ser llenada, una propuesta para el augurio.

Es tan antigua como el universo, aunque sea apenas un trocito de esa inmensidad. En la naturaleza surge y se levanta la vida. Aun en pleno desierto, crea sus oasis. Tan sólo somos libres cuando encontramos nuestro oasis.

Como dejó escrito uno de los heterónimos de Pessoa, "el único sentido oculto de las cosas es no tener sentido oculto". Pues bien, la naturaleza no tiene sentido oculto. Preexiste y existe a la vista de todos.

Cada sobreviviente es una humilde rebanada de la naturaleza. O sea que vos sos naturaleza. Y yo también, por suerte yo también.

1 התלבטתי איך לתרגם את המילה **expectativa**. בחרתי בכתיב חסר של ציפייה וללא ניקוד, כי בקריאת השיר נדמה (וזו כמובן נתון לפרשנות) שהמילה הזו מכילה שתי משמעויות גם יחד: צפייה וציפייה. הצפייה קשורה לנקודה שבה מתחיל השיר, תהליך של גילוי וחשיפה; אך הצפייה הזו מולידה גם ציפייה. מעניין שהעברית מכילה, במידה מסוימת, את שני ההיבטים האלה כמו בביטוי "צופה לעתיד" שיש בו גם צפייה והתבוננות וגם הבטחה ותקווה.

אִיךָ יִתְּכֶנּוּ

שְׁאֵנִי לֹא יִכּוֹלָה לְעוֹרֶךָ

וּזְבוּב כִּן?

הַנִּמְנָה הוּא עִם דְּרָקוֹנִים בְּעָלֵי עֶבֶר
מִפְאָר

עִם סוּסֵי פָלָא מִיּוֹן הָעֵתִיקָה
עִם צְפוּרֵי שִׁיר מְלֵאוֹת חוֹ וְהִדָּר
וְעוֹפוֹת טוֹרְפִים הַנוֹשְׂאִים גְּאוּהָ
רְחוֹקָה?

וְנִמְנִית אֲנִי
עִם בְּהֵמוֹת הַשָּׂדֶה הַגְּדוֹלוֹת
הַנוֹשְׂאוֹת עֵינֵיהֶן הָעֲנָקִיּוֹת
הַמִּימִיּוֹת

אֶל הָרָקִיעַ

שְׁזָהָרוּ הַתָּכֵל מְעִיף אוֹתוֹן

מִכְבִּיד עָלֶיהָ

אִז הוּ

מִוִּתְרוֹת.

מִוִּתְרוֹת כָּלֵן

מִלְבֵּד בְּהֵמָה אַחַת, עֲקֹשֶׁת

שְׁעַל חִלּוּמָה לְעוֹרֵי אֵינָה מִוִּתְרֹת.

קִפְלֵי הַשָּׁמֶן בַּצִּנּוֹר

מִתְכַּסִּים זָעָה

וְהַדְּבָר הוֹפֵךְ לְעֵקֶר.

הַבְּהֵמָה בּוֹלַעַת רֶקֶה

לְאֵט לְאֵט

טֶפֶת רוֹק

וְעוֹד טֶפֶה אַחַת

מִחֲלִיקוֹת לְגֵרוֹנָה

הַמִּיחֵל לְעֵשֶׂב יָרֵק

לְעֵשֶׂב אֲרָצִי.

וּבְאוֹתוֹ רָגַע,

זְבוּב שָׁחַר

עוֹבֵר לְנֶגֶד עֵינֶיהָ הַמְשִׁתָּאוֹת

בְּמַהֲירוֹת הָאוֹר.

הַבְּהֵמָה מִמְצַמֶּצֶת פְּעָמִים.

צִנּוֹרָה עֶטוּרֵי הַקִּפְלִים

מוֹשֵׁף רֹאשָׁה מְטָה מְטָה

בְּעֵינֵיהֶם מְלֵאוֹת עֵשֶׂב

הַבְּהֵמָה כּוֹבֶשֶׁת מִבְּטָה

בְּקֶרֶקֶע.

אָדָם לֹא יוֹדֵעַ עַד כִּמָּה הוּא עֲצוּב

עַד אֲשֶׁר חוֹלֵף מוֹלֹו

זְבוּב.

אוהרה קוטון, Cicade Op Boom, הדפס עץ
על נייר, 1900-1936.

העץ

היי

היי אשה מספנת

כך כשאחבק אותך, אדע

שאיןך שירי עץ.

אמרי דבר מה.

דברי.

שירי. בכי. חיי. מותי.

שלא יגידו עלי פעם

שעץ היה אהובתי.

היי ארס, נחש צפעוני

היי לחש, פשוף ידעוני.

הצטנפי סביבי,

הצטנפי סביבי,

שארגיש את חם העור וריחך הבשרני,

כך אודא יקירתי,

ששרשף אינם בולים גדומים,

שענפף אינם קורות פגומים.

נטפי לך זעה

ומותי בטביעה

שלא יאמרו עלי

שנהגתי לאהב עץ.

היי סוסה, יקירתי

היי תנופת חרבות,

היי קבר,

היי מות,

שפתים שאינן רוות

היי קיץ אפריקני,

היי שדה תבלין עבות

الشجرة

كوني

كوني امرأة خطيرة؛

كي أتأكد - حين أضملك

انك لست بقايا شجرة.

احكي شيئاً.

قولي شيئاً.

غني. ابكي. عيشي. موتي؛

كي لا يروى يوماً عني

ان حبيبة قلبي شجرة.

كوني السم وكوني الافعى

كوني السحر وكوني السحرة

لفي حولي...

لفي حولي؛

كي اتحسس دفء الجلد, وعطر البشرة؛

كي أتأكد - يا سيدتي

ان فروعك ليست خشباً

ان جذورك ليست حطباً

سيلي عرقاً؛

موتي غرقاً؛

كي لا يروى يوماً عني

اني كنت اغازل شجرة.

كوني فرساً يا سيدتي

كوني سيفاً يقطع.

كوني قبراً.

كوني حثفاً.

كوني شفة ليست تشبع

كوني صيفاً افريقيًا.

كوني حقل بهار يلذع.

كوني الوجع الرائع. اني

اصبح رباً؛ إذ أتوجع.

غني. ابكي. عيشي. موتي؛

كي لا يروى يوماً عني

إني كنت اعانق شجرة.

كوني امرأة يا سيدتي

ניזאר קבאני (نزار قباني) היה משורר, עורך ודיפלומט סורי. הוא נולד ב-1923 בדמשק, למד משפטים ושימש כשגריר במספר מדינות. ב-1966 עבר לביירות, שם התמקד בפועלו הספרותי. ב-1981, במהלך מלחמת האזרחים בלבנון, נהרגה אשתו השנייה. לאחר מאורע זה עבר לאירופה ובשנותיו האחרונות חי בלונדון, עד למותו ב-1988. שיריו של קבאני עוסקים בנושאים פוליטיים וחברתיים, אך בעיקר באהבה רומנטית לאישה, המתוארת כשיא ההווה האנושית. לעתים בשיריו על האהבה נשזר עיסוק במעמד האישה, שכן, קבאני הושפע מהתאבדותה של אחותו לאחר שנישאה בכפייה לגבר שלא אהבה.

בכל אחד מן השירים שנבחרו לאסופה זו, הטבע נע בין תפקידו כשחקן מרכזי וכאלמנט פואטי בפני עצמו לבין תפקידו כ"מצע" לנושאים מגוונים, כגון אהבה, ארס-פואטיקה, ביקורת פוליטית או בדידות. בבחירתי את השירים, התכוונתי שייצגו ספקטרום סגנוני רחב יחסית: חלק מן השירים קצרים, ובלתי מחורזים; אחרים ארוכים, בעלי מבנה מורכב ומחורזים לסירוגין.

בקבאני נתקלתי לראשונה כשהערבית שלי עוד לא הייתה די מהוקצעת, בקטע ביוטיוב בו הוא מקריא את השיר رسالة من تحت الماء (מסר מתחת למים). נשביתי בקסמה של הקראתו הכמעט-מהפנטת והמוזיקלית, בערבית במשלב גבוה אך נגיש ובמסר הישיר של שיריו, דבר שגרם לחלקם לזכות בלחן ולהיכנס לתרבות הפופולארית.

הִי מְחוּשׁ נִהְדָר
אֶהְיָ לְאֱלֹהִים אִם בִּי יִחַבֵּט.
שִׁירִי. בְּכִי. חִי. מוֹתִי.
שְׁלֹא יִגִּידוּ עָלַי
שֶׁנִּהְגָּתִי לְחַבֵּק עֵץ.
הִי אִשָּׁה, יְקִירָתִי
שְׁכוּתֶשֶׁת כּוֹכְבִי שְׁבִיט בֵּין שְׂדֵיהָ
הִי רָעַם,
הִי בָרָק
הִי הַתְּנַגְדוֹת
הִי רָעַב
תָּנִי לְשַׁעֲרָהּ לְפַל מַעְלִי
זֶהב־זָהָב
תָּנִי לְגוֹפָהּ לְהִשְׁתַּרֵּעַ עַל מִטָּתִי
לְכַתֵּב סִפְרוֹת
אוּ פּוֹאֵמָה
תָּנִי לְאַנְחָתָהּ מַעַל יְצוּעֵי
לְחַפֵּר אֶת קִבְרָ עֶצְמָהּ
הִי אָדָם, גְּבוּרָתִי,
הִי פֶרִי, הִי אֲדָמָה
שְׁלֹא יֵאמְרוּ עָלַי פָּעַם
שֶׁעַץ הָיָה שְׁתַּפִּי
לְמִשְׁכָּב וּלְתַנּוּמָה.

تطحن في نهديها الشهباء.
كوني رعدًا
كوني برقًا
كوني رفصًا
كوني غضبًا
خلي شعرك يسقط فوق
ذهبًا ذهبًا
خلي جسمك فوق فراشي
يكتب شعرا؛
يكتب ادبًا.
خلي نهديك فوق سريري
يحفر قبره
كوني بشرًا يا سيدتي.
كوني الارض وكوني الثمرة؛
كي لا يروى يومًا عني
إني كنت اضاجع شجرة.

השמש
המְשׁוֹרָר וְהַתְּרַנָּגוֹל
לוֹקִים בְּמַחֲלַת הַיּוֹהָרָה
שְׁנִיהֶם מְשַׁכְנָעִים
שֶׁשֶּׁמֶשׁ הַבֶּקָר
מִפְצִיעָה מְגֻרָנָם.

الشمس
الشعر والديك
مصaban بجنون العظمة
فهما مقتنعان
أن شمس الصباح
تطلع من حنجرتيهما.

איידין חייקין, **Vibrating Soul**, אקריליק על בד.

אני אוהב את ציפורי הסתיו

יומן.

אני אוהב, כמו צפורי הסתיו, לתעות בדרךים

מדי פעם בפעם, לעתים.

רוצה לחפש לי מולדת

חדשה, בלתי משפחה

רוצה אלהים שלא ירדף אותי

וארץ שלא תתעב אותי

רוצה לברח מעורי שלי

ומשפתי

ומקולי

להתפזר כמו ניחוח השדות

לנוס מצלי

להתרחק מכתבתי

לברח מאוריינט' של נחשים ואגדות

מח'ליפים

מנסיכים

מכל הסלטאנים

אני רוצה לאהב כמו צפורי הסתיו

הו, אוריינט של גרדומים והששים אלי קרב

והנסיכים

מכל הסלטאנים

אני רוצה לאהב כמו צפורי הסתיו,

أحب طيور تشرين

اليوميات

أحب أضيع مثل طيور تشرين

بين الحين والحين ...

أريد البحث عن وطني

جديد. غير مسكون

ورب لا يطاردني.

وأرض لا تعاديني

أريد أفر من جلدي

ومن صوتي

ومن لغتي

وأشرد مثل رائحة البساتين.

أريد أفر من ظلي

وأهرب من عناويني.

أريد أفر من شرق الخرافة والشعابين.

من الخلفاء

والأمراء ؛

من كل السلاطين.

أريد أحب مثل طيور تشرين.

أيا شرق المشانق والسكاكين ...

والأمراء

من كل السلاطين.

أريد أحب مثل طيور تشرين.

أيا شرق المشانق والسكاكين ...

עונות השנה ואני

האביב לא היה ידידי

משחר הימים

ולא התפעמתי

משכבות הצבע האדם והחל

שהוא נוהג לעטות על פניו

ולא מהאילנות שמחקים

את הרקדניות במועדוני פריז.

הסתיו לבדו

הוא זה הדומה לי.

أنا والفصول

لم يكن الربيع صديقي

في يوم من الأيام.

ولا تحمست

لطبقات الطلاء الأحمر، والأزرق

التي يضعها على وجهه.

ولا للأشجار التي تقلد

راقصات الـ (فولي بيرجير).

الخريف وحده

هو الذي يشبهني.

1 במקור: أريد أفر من شرق الخرافة والشعابين. משמע: רוצה לברוח ממזרח של מיתוסים / אמונות טפלות ונחשים. בחירתי לתרגם "אוריינט" ולא "מזרח" מכוונת. בשיר מתואר רצון להתנתקות מוחלטת של הדובר מזהותו, עליה הוא מסתכל כאילו "מלמעלה", באופן מעט אדנותי. הוא מזהה את "המזרח" עם הבלתי־רציונלי (אגדות) ועם הסטריאוטיפי (נחשים). על כן, בחרתי להשתמש במונח "אוריינט", הנושא עמו מטענים אלה.

גלריות

הפרש הבודד

התמונה הזאת צולמה במהלך טרק בהרי האטלס שבמרוקו. בתמונה פרש בודד (כנראה מעביר סחורות) רוכב על השבילים ההרריים בהרי האטלס. הוא יורד ממעבר אוכף גבוה אל עבר העמקים שבצל ההר, המאוכלסים בכפרים ברבריים (ילידים שבטיים ממרוקו). בעיניי, עוצמת התמונה מצויה בניגודיות שבין הפרש הזעיר על רקע הרי האטלס האדירים בגודלם ויופיים. צבעי המדבר העזים צובעים את התמונה גם כן בהילה עוצמתית (לעד בעיניי צבעי המדבר יהיו מאופיינים בעוצמה טבעית גדולה יותר מאשר צבעי ירוק של עצים ואחו).

פיקניק בהר

את התמונה הזאת צילמתי במהלך טרק בהרי הדולומיטים שבאיטליה. מה שיפה פה בעיניי זה המאמץ להשרות על טבע פראי איזשהו סדר (באמצעות שולחן וכיסא מסודרים), ניסיון שעולה בתוהו. בנוסף, ניתן לחזות במעין בדידות חומרית של הכלים המלאכותיים של האדם אל מול גדולת החומר שבהרים מסביב, שבאגמון הסמוך ושבבצבוצי השלג הבוהק בנקיקי ההר.

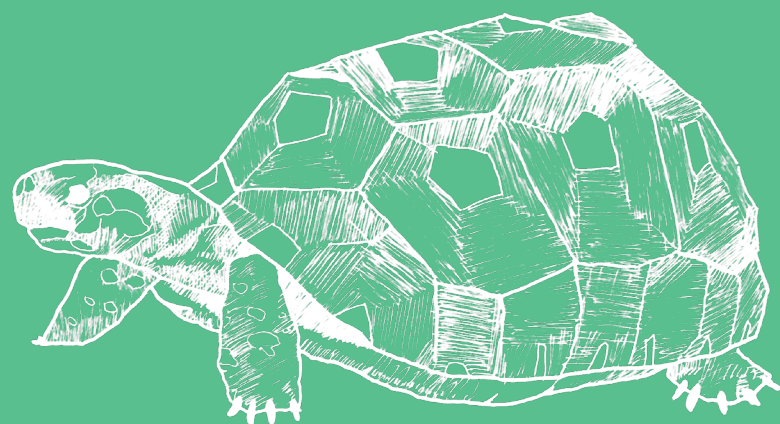
זן ואמנות אחזקת היאק

תמונה מטרק בנפאל של הר האנאפורנה שברכס ההימלאיה. מה שתפס אותי בתמונה הזאת זה הניגודיות הנפלאה בין היאק, חיה עתיקה המשמשת את הנפאלים והטיבטים הכפריים כבהמות משא, לבין האופנוע האדום הבוהק, שאמנם קצת מיושן בימינו אנו אך ללא ספק מייצג מודרנה חוצת יבשות. כל זה על רקע הרים מושלגים עצומים של ההימלאיה. אפשר למצוא חיבור בין התמונה לספר "זן ואמנות אחזקת האופנוע", ספר פילוסופי נהדר מאת רוברט פירסיג. הספר עוסק במסע אופנועים של המספר יחד עם בנו והתובנות הפילוסופיות הנובעות מאותו מסע ומאחזקת האופנוע במהלך המסע. התהייה המעניינת העולה מן ההקשר היא האם קיים הבדל ניכר בין התובנות המתקבלות במסע על אופנוע ואחזקתו לבין התובנות ממסעות היאקים של הטיבטים והטיפול בהם.

Sandcastles in the Sand

תמונה זו צולמה בעת שוטטות בעיירת חוף קטנה בפיליפינים, ששמה אל נידו והיא נמצאת באי גדול יחסית בשם פלוואן. בתמונה זו, בדומה ל"פרש הבודד", ניכר הקונספט של קטנותו של האדם מול הטבע העצום. גם פה עומד בן אנוש קטן (במקרה זה אף קטן ביחס לבני אדם - ילד) אל מול ים, שאמנם רגוע בתמונה אבל ללא ספק מכיל בתוכו תעצומות שאין אנו כבני אנוש יכולים לתפוס לאשורן. בחרתי לצלם תמונה זו בשל הצבעים הטרופיים הבוהקים - הירקרות של הים, החול השמשי, עורו השחום של הילדון ובגד הים הצהוב שלו.

מסע

אני עומד שם, למטה, מוקף בסלע. אלה רק אני ובני. אני והוא מחליפים מבטים, כאילו מתכוננים לשיחה. אבל המבט שלו חלול, מבט של מוות, אימה וסוף, מכוסה בקצת בוץ. את השיניים רואים היטב, ישרות ומבריקות. אני מתקרב, מתיר את הרתמה שלי ורוכן לעברו. יותר מאוחר, הרבה אחרי שנצא מהמערה, נגלה שבני, השלד השוכב על צדו בתוך הכוך, הוא בכלל שלד של אישה זקנה, אבל כרגע זה לא משנה. אני מרגיש כאילו אני עומד במעלית בלי קירות וכלי דלת, רק דרגש שהולך ויורד למטה בתוך הפיר. בתוך המסע הזה אל בטן האדמה הכוך של בני הוא לא יותר מתחנה בדרך, מפלס מינוס שתיים או מינוס שלוש של המעלית. שמש עומד די רחוק מעליי. אם נתאמץ נצליח להבין אחד את השני, אבל אני קולט בעיקר נימת דיבור ואת הצעקה שלו שהוא עובר לסקור חלל אחר במערה, משאיר אותי לבד בתחתית הבור, עם בני.

ככה זה כשיש לך חבר שהוא חוקר מערות (ספלאולוג) - סקר מיפוי של חלל תת קרקעי הופך לביולוגי לגיטימי של שישי בערב. נוסעים כמה שעות, צוללים אל הסבך ומגלים את פאר היצירה: סדק טחוב וצר. שמש מושיט את היד אל הסדק וקורא לי לבוא ולהרגיש את משב האוויר הקר - נשימתו של האדם. לא הרבה אחר כך פינוי האבנים והשיחים מסביב לסדק מכשיר אותו להיות פתח להרפתקת מעמקים. עולים על ציוד - קסדה, פנס, רתמה ומכשירי מדידה - ומחליקים פנימה. אם ההתקדמות היא אופקית - נזחל. אם היא אנכית - נגלוש בחבל. כדי לפגוש את בני היינו צריכים לגלוש.

אני נפרד מִבְּנִי אך מגניב אליו מבטים מפוחדים, כי אני מרגיש אותו בוהה בי מאחור, עדיין מנסה להגיד לי משהו. אני מתרחק מִבְּנִי ומחבר שוב את הרתמה אל החבל - בו ירדתי ובו אעלה. אבל הוא מלא בבוץ וזה לא טוב לקרול¹, שעלול להחליק למטה על גבי החבל כשאני מנסה לעלות. פתאום אני באמת מרגיש קצת כמו בסרט אימה. זה מדרבן אותי להתחיל לטפס, אפילו שבוצי. ההתחלה תמיד קשה מאוד, אבל לא כמו הסיום, הוא הכי קשה. אני מתחיל בתנועת זחל כלפי מעלה: דוחף עם הרגל על המדרגה², שמתהדקת סביב החבל והופכת לנקודת אחיזה לרגל, וזוקף את הגוף כדי לגרור עם האגן את הרתמה והקרול במעלה החבל. לאחר מכן אני נשען לאחור, מוריד את המשקל מהרגל, מניח

את כולו על הקרול ומושך את המדרגה, הרפויה כעת, למעלה. עכשיו אפשר שוב לשים את מלוא המשקל על המדרגה ולהזדקף. האגן עולה אבל מרגיש שלא נתפס לגמרי על החבל - הקרול מחליק על הבוץ. אני מיטלטל בין קירות הפיר ואבנים קטנות מתחילות ליפול מלמעלה. אי אפשר לאחוז בכלום כי הקירות מכוסים לחלוטין בבוץ. צריך פשוט להירגע. להישאר תלוי ולהאמין בחבל.

התגעגעתי פעם לשמיים? אני מתכוון באמת, לא כמשל אירוני של חובבת ספריות מוכת פלואורסצנטים או אצן אולימפי תחת סגר. בעומק, בחושך האמת, את מתחילה להתגעגע רק כשאת מבינה כמה רחוקה היציאה. געגועים כאלה רוטטים בחזה ואדוותיהם מעירות הזיות על מסע. אלא שזה לא מסע שהחוויות בו בונות אותך, זה מסע שאת רק מחכה שייגמר - שיגלו כבר איפה הקוסם.

אבל לא מספיק לנקוש בעקבים כדי לחזור למקום שאני מדמיין בעיניים עצומות. ומה זה געגוע בעצם אם לא הכאב המתרגש מהציפייה לפקוח עיניים ולראות את מה שאני מדמיין? ולחוש אותו! ומה אם ניתן לספק את הגעגוע בצורה הפוכה? לדמיין את מה שאני חש, לערוג אל הסלע ולבוץ ולקור ולחושך.

מצחיק, נכון? הרי כולנו אורחים במערה ואף אחד לא נכסף לקירותיה. ואילו קירות! המילה קיר ממעיטה בערכם. קיר הוא מעשה ידי אדם, ישר ותחום. קיר הוא דבר חריג במרחב שרובו פתוח, צופה אל השמיים. המערה ברובה היא סלע והחלל הוא זה שחריג - אולמות משופעי תקרה, קמינים קארסטיים³ נחושים בהתמשכותם מטה וסדקים נבוכים מריקנותם, משתוקקים להתמלא שוב - במים, במגמה, בסלע. האם יסתפקו בנוכחותו הרגעית של האדם? מבקר כפוי טובה, נכנס רק כדי להבין כמה לא משלו המקום הזה ומתחנן לצאת. או שנכנס ולא יוצא עוד.

כבר נפרדתי מִבְּנִי. בני נשאר במפלס שלו ואני רוצה לחזור. אלא שהרצון לחזור, הגעגוע לשמיים שאי אפשר להשקיט, הוא בדיוק מה שמפריע לי לחזור. המערה מרגישה לי זרה והיא תוקפת אותי: אני מחליק על הבוץ, חצץ מוטח בי ואני מוטח בסלע כשאני מתנדנד על החבל חסר אונים בתוך הפיר. נכנסתי ללימבו: כל עוד אני רוצה לצאת אני לא יכול - אוכל רק אם לא ארצה. אם אעצום עיניים ואדמיין את מגע הבוץ הנעים, את צלילי הטיפות, את החושך; אם אתמסר למערה אוכל לה.

1 קרול הוא מכשיר מעולם גלישת החבל שמחבר בין הרתמה לבין החבל, בקדמת האגן. הוא משמש לטיפוס בשל העובדה שהוא מתקדם על החבל בכיוון אחד בלבד.

2 מדרגה היא רצועה שמחוברת לחבל ומתהדקת עליו בתגובה להפעלת לחץ באמצעות דריכה. בהיעדר לחץ ניתן להזיזה לאורך החבל וכך לקדם אותה עם כיוון התנועה הכללי, במקרה זה למעלה.

3 קארסט הוא תופעה גאולוגית שמתרחשת בסלע גיר במרחב עתיר משקעים. מי הגשם המחלחלים לקרקע ממיסים את הסלע ומשנים את צורתו בתהליך שנמשך מיליוני שנים. מתחת לפני הקרקע סדקים בסלע מתרחבים ונוצרים בו חללים. קמין קארסטי, או הוטה, הוא חלל אנכי, צר וארוך, שהולך ומתרחב ככל שזורמים בו עוד ועוד מים.

אני ממשיך במעלה הפיר, וכמעט עברתי את קימור הסלע שממנו משתלשל החבל. אני נעצר באוויר ומכבה את הפנס. אינני יכול להגן על מבטי מפני החושך, עיניי עצומות גם כשהן פקוחות. אני מרגיש את הלחות מתעבה על עורי, אפשר לשמוע את הטיפות. הגיעה השעה לגשם.

להתמסר, לוותר על המאבק, לוותר על הגבולות, זה להפוך לחלק מפניה של המערה, חלק מהנוף שלה. אינך במאבק נגד הטבע כי מי את ומי הטבע, היכן נגמר אחד ומתחיל אחר? כשאת שם, שרועה באוויר ומתמסרת, או שוכבת בין החריצים, את יכולה לשמוע את הטיפות, את הזרימה. את מרגישה את הנחל המחלחל לתוכך ומתפשט בך בערוצים תת קרקעיים. הוא מפלס לעצמו דרך במאמץ עדין ועקבי, במשך עידנים, ממס חלקים ממך כצידה לדרך, אבק ואבנית. בעורקיך יובלים נפרדים שוב לטיפות ובהגיען לתקרות אולמותיך הן נעצרות, מהססות. כל אחת מזנקת בתורה אל התהום ומשאירה מאחור את צידתה - משקע של אבן. ובהצטברותם אותם משקעים מרצפים את תקרותיך בנטיפים - גלעדים יפהפיים ומחודדי סנטר. והטיפות נופלות, מחליקות מפניך ותוך רגע כבר ניתזות על חזך. בשארית צידתן הן בונות בו טירות של סלע - זקיפים בשעריהן ולהם דורבנים דוקרניים, להגן בחירוף נפש על אוצר גביש הסידן במגדל הלבן כשן. והמים מתמידיים בתנועתם ולא יודעים מנוח. לאגנך הרחב הם מתנקזים ופורצים ממך בעוז במעיין, או נותרים טמונים ונסתרים במעמקיך לנצח.

הטלטול נפסק והשקט מתפשט שוב. טיפות הזיעה ניגרות ממני. אני נושף ואדים ממלאים את אלומת האור שנורית לי מהמצח. אני שומע את שמש קורא לי, אז אני ממשיך לטפס במעלה ארובת הסלע.

מהחלון שלי בבית אפשר לראות את הירח לפעמים. וכשהאור אצלי בחדר דולק, הוא נשפך על דופן הבניין ומאיר את חיפוי האבן הירושלמית באור צהבהב. קמטי הקיר המאובק מזכירים לי פתאום את סלע הגיר הוותיק של דופן המערה. אני מתמלא בגעגועים לשמיים, הם רחוקים. אבל אני כבר לא במערה והם ממש מולי, בקצה הקיר, אז למה להתגעגע? אני מבין שאין כל הבדל. בין שאהיה מתחת או מעל לפני האדמה המרחק מהשמיים הוא אותו המרחק. גם צ'ינגיס חאן ידע זאת בחולפו על פני המרחבים. הוא ידע שהשמיים הם השליט העליון, חאן טנגרי, ו"אין הוא יכול להתקומם כנגדם, ולא לאיים עליהם, ולא לשלוח את צבאותיו לקראתם. אין בידו אלא להתפלל ולהשתחוות לשמיים המנצחים על גורלות בני האדם, והם המושלים".⁴ נחיתותו של האדם היא עובדה מוגמרת, טבועה בו בכל גבולות גופו וגבולות נפשו. רק בשנתי, בכניעתי לתמרוניו האפלים של החושך, אני מתמסר. בשנתי נטולת החלומות הגעגועים לשמיים פוסקים. בשנתי אני אחד עם השמיים, אחד עם קירות המערה, אווז בכול בעיניים עצומות.

ג'ורג'יה אוקיף, **Black Abstraction**, צבעי שמן על בד, 1927.

4 צ'ינגיס אייטמטוב, והיום איננו כלה, תרגום: דינה מרקון ואמציה פורת (תל אביב: עם עובד, 2014), 227.

“בראש הפירמידה תמיד יש מקום
לשוב ביותר”,
כך אמר לי אבי בקר אחד.
אבי איש חכם, ואמצתי את דבריו -
החלטתי להיות מטפס הרים.
בהר הראשון שלי נפרדתי מחברי.
הם הפצירו בי להשאיר.
הבטתי אל עבר העננים
המתקדרים.
הותרתי להם את אהבתי
שכבלה אותי לתחתית,
והתחלתי לטפס.
במעלה הדרך חכו לי היודעים.
הם צינו את הגשם,
שהחל לזלג מבעד לחורים בתקרת
העלים.
הם בחנו אותי ארכות,
הנהנו ברב רשם איש לרעהו,
והמליצו לי לחדל פן אפגע.
המשכתי בכעס בדרך,י

משאיר אותם שם
יחד עם שכלי הבוגדני,
שנטה להסכים עמם.
אחריהם הגיעו הדואגים.
הם הביטו בי
שעה שאגלי הזעה החליפו את
טפות הגשם על עורי.
הם כסו ביזם על פיהם, עיניהם
אומרות ספק,
ובקול נרעד בקשו שאזהר.
עיר כשהייתי, וותרתי על גאותי,
שהתעתדה להכשילני,
והודיתי להם.
אחרונים הגיעו המעודדים.
הם התרשמו מהתמדת,י
משרף בקשי את דרכי מעלה,
ובאמונה שלמה נתנו לי
את ברכתם.
קבלתי אותה בחפץ לב,
ובעזרתה מגרתי את הפחד -
המשוכה האחרונה.

בסוף הדרך לא היה איש.
גם אני לא הייתי,
אישיותי כמו נשטפה עם המים.
כל שנותר בי הוא הרצון
להמשיך.

והנה, כמתוך חלום,
שלט עץ קטן, כמעט עלוב
ועליו
באותיות מתקלפות
כתובה מלה יחידה -
‘פסגה’.

ריק כשהייתי, נסחפתי מטה באין
מפריע -
בלון בצורת אדם.
איש לא אמר דבר;
אפלו החיות נדמו.
רק היער התאמץ להזכיר את
נוכחותו.
ובעודי מדרךך כך לתהום הנשיה,
הבנתי, לראשונה בחיי,
שאבי טעה.
בראש הפירמידה יש מקום
רק לשוב ביותר.

**Haikus de los Cármenes
(de los Mártires y de la
fundación Rodríguez Acosta)**

El pino duerme
Sobre la brisa un dulce
Sueño celeste.

En el estanque,
La eternidad se mueve
Por un instante.

El alma. El sueño.
Una gélida brisa
Sesga mi cuerpo.

הייקואים של הגנים מוקפי החומה

האורן ישן
נישא ברוח חלום
שמימי ומתוק.

במי האגם,
האינסוף מתנועע
לרגע אחד.

הנפש. החלום.
משב רוח צונן
חותך את גופי.

**Haikus de la alhambra
(semblanza de la tarde)**

Sobre las torres
Apunta el infinito
Al horizonte.

En el palacio
El silencio se escucha
Verde violáceo.

Sueña el azul
En la tarde, sepulcro
Rojo, la luz.

הייקואים של האלהמברה

מעל הצריחים
מצביע האינסוף
על קו האפק.

בפנים ההיכל
מהדהדת הדממה
בזרק סגול.

חולם הפחול
בשעות הערב, קבר
אדום, האור.

"אל לו לאיש עור לבוא בשעריו גרנדה, כי לא יוכל לחוש את יפיו."

את הקיץ האחרון ביליתי בספרד, בתחילה בטיול ברחבי המדינה, ולאחר מכן בלימודי ספרדית בגרנדה אשר באנדלוסיה. בניגוד לערים אחרות בהן ביקרתי, חוויתי את גרנדה כעיר שאינה מייצרת תחושת זרות או ניכור. להיפך, נוכחתי שהיא עוטפת אותי בחמימות ומעוררת בי רגשות נוסטלגיה משונים, לימים שמעולם לא חוויתי. גם כעת, שנים לאחר שחדלה מלהיות אחת הערים החשובות באל-אנדלוס, גרנדה עודנה מהדהדת את עברה בעוצמה רבה. כשפסעתי בסמטאות אלביאזין הצרות והמפותלות, מהן ניבטת אלהמברה על זוויותיה השונות, ראיתי בעיני רוחי דמויות ססגוניות עטופות גלימות, יורדות מן הארמון אל עבר העיר. כאילו קפא הזמן נותרו המדרגות, הקשתות, הצבעים והריחות כשם שהיו לבטח לפני מאות שנים. אך למרות שהיא נאחזת בעברה, גרנדה אינה עיר רפאים התקועה מאחור. היא חיה את ההווה שלה, הווה של עיר ספרדית נוצרית מודרנית והומה. אפילו בסמטאות העתיקות ביותר מורגש "הכאן והעכשיו" של העיר מלאת החיים. אני חושבת שזה מה ששבה את ליבי יותר מכל. במידת מה גרנדה הזכירה לי את ירושלים, שמצליחה גם היא לספר אינספור סיפורים בבת אחת, על עבר מפואר לצד הווה חי ושוקק.

בעקבות חוויותיי בחרתי לתרגם מספר שירי הייקו, פרי עטו של פרנסיסקו אקויו,¹ משורר בן גרנדה, אשר מבטאים את יופייה ואת ייחודה של העיר. השירים נכתבו בהשראת אלהמברה, ארמון הממלכה המוסלמית האחרונה שנותרה לעמוד בטרם כבשו הנוצרים מחדש את ספרד, ובהשראת הגנים מוקפי החומה, שהיו רווחים בגרנדה המוסלמית. השירים הללו, כיאה לצורת ההייקו, מאופקים ומתמצתים, אך מבליעים בתוכם את חווייתו העוצמתית של המחבר לנוכח המראות שנשקפו לנגד עיניו.

אני מודה לעדו ניצן ולגל דפדי, חובבי ספרות וספרדית, על הערות מצוינות, ולמערכת אמירות על סיוע בתהליך. אני מקדישה את התרגום לצחי ולחיה על הדחיפה ללמוד את השפה הספרדית, בארץ ובחו"ל.

1 מתוך ארז ביטון, "לא לראות את גרנדה", בתוך נופים חבושי עיניים (תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 2013).

2 Francisco Acuyo, **Haikus de la Alhambra**, Granada: Entorno Graphico, 2014.

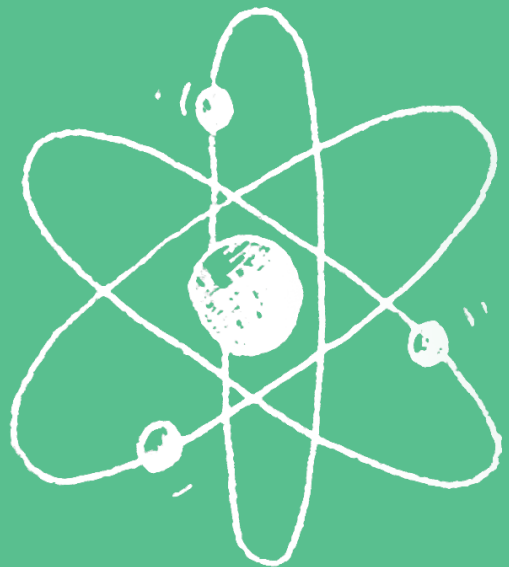
תמיד חלמתי על הרעיון של לגור עם החבר הכי טוב שלי. אבל באותה השנה החברות שלנו עברה לשלב תהליך הגסיסה המהיר שלה. הדירה שלנו הייתה ממוקמת בקומה הראשונה, או בקומה מינוס 1, תלוי מאיפה נכנסים או על מה מסתכלים. כשבאנו לראות אותה, בעלי הדירה סיפרו לנו שבשיכון הזה יש הרבה יוזמות חברתיות והתארגנויות של קהילות, "כבר עשרות שנים", ושהמרקיה זה "פרקטיקלי הסלון שלנו", ושגם הסירא זה ממש קרוב, והשושן, "אין יותר דאונטאון מרחוב כורש, אתם תהיו בצנטרום של הפיילה". שנינו היינו חדשים בירושלים, ובתחושה שלנו לא הכרנו אף אחד בעיה, אז הסיפורים קרצו לנו, גם אם לא יכולנו להתעלם מהניחוח האמריקאי שאפף אותם. ארבעת אלפים שקל לא נשמע לנו זול, אבל השנה האקדמית כבר כמעט התחילה, ואמרנו שיהיה בסדר, והיו לנו מספיק חסכוניות. וחוף מזה, עם החרדות שלי, הייתי מוכן כבר לקחת כל דירה.

מארק רותקו, **Black on Maroon**, צבעי שמן ואקריליק על בד, 1968.

הנראות של כורש 14, על חמש הכניסות שלו והמבואה הגדולה שחיברה ביניהן, הרגישה לי זרה בירושלים שהתחלתי להכיר לאט-לאט. יכולתי לדמיין מפגשים של קבוצות כאלה או אחרות, אולי הפנתרים השחורים, באחת הקומות התחתונות המרתפיות. הייתה שם סוג של אווירה מחתרית, אולי בגלל המרקייה כעסק חברתי, לא שבאמת הבנתי מה זה אומה, שלשבת בה תמיד הרגיש כמו להיכנס להודו ולשלם פחות ממה שהיה עולה לבשל בבית, ואולי בכלל בגלל תחנת המשטרה שהייתה צמודה לשיכון, או העובדה שבשנה שגרתי שם לא נתקלתי באף אחד יותר מפעם אחת. כשחזרתי מהלימודים בערב או ממשמרת באמצע הלילה - הייתי מאד גאה בזה שהייתי המלצר הגבר הראשון ברסטובר ושואשים שמו לב לזה - הדירות היו מוחשיות, כאילו אנחנו הדירה היחידה בשיכון שבאמת גרים בה.

לא היינו יוצאים כמעט ביחד כי הוא היה עסוק בלממש את ניסיון ההצטיינות שלו בלימודי המשפטים, ואולי גם כי הוא לא אהב את המקומות שיצאתי אליהם, שאולי היו מעט יותר מדי עם אנשים מהסוג שלא יעזור לך להכיר. אבל אני בערך זוכר לילות שהייתי חוזר לבד הביתה מהשושן או מהסירא, איפה שהיו מסתובבים גם אנשים מבצלאל, שיכור מדי או מסטול מדי (כנראה שבעיקר עישנתי אז, כי אני לא זוכר מה הייתי שותה באותה התקופה). בכל מקרה, הייתי נכנס הביתה מהכניסה האחורית כי פחדתי לעבור ליד תחנת המשטרה, ושאיזה שוטר יופיע פתאום ויתחיל לשאול שאלות, והכול התרחש בערך ככה: מהרגע שהייתי מבין שעוד רגע אני עומד להקיא, או שעישנתי יותר מדי, הייתי אומר מהר שלום, בעיקר לעצמי, מוריד את החולצה, לפעמים גם את המכנסיים, בדירה עצמה כמובן, מקיא באסלה, ונשכב לישון על המיטה הענקית, אחרי ששמתי שעון מעורר לעוד ארבע שעות.

טבע האדם

בשעת הקבלה המקוונת האחרונה שלי, ארע משהו חדש. הסטודנט עימו שוחחתי התבונן בי. לקח לי רגע לעכל את שתי העיניים שנעצו בי בחיוך.

קשר עין.

זה היה נעים. אחר.

התחושה החמימה התפוגגה במהירות. הבנתי שהסטודנט בעצם כופה על עצמו שלא להביט בפניי, אלא בנקודת האור הזעירה מעל מסכו. לו היה רוצה להביט בי, הוא היה מביט אל המסך. הוא הכריח את עצמו לא להביט בי, כדי שאחוש שהוא מביט בי. חיקוי של קשר עין, תיאטרון של מגע בין-אישי.

ZOOM

*

הטבע הציב את עצמו השנה בחיינו, גבישי ואדיש. כשהישרנו אליו מבט מחויך ומסוקרן בינואר, הוא התעלם. כשהוא פרע את שגרת חיינו במרץ, חדלנו לחייך. באפריל כבר הבנו שפוסע בינינו מלאך מוות הנושא חרמש ברגלי, גילני. ממעוף הציפור, מותם של קשישים נראה כמו הרע במיעוט. מי שחיו חיים מלאים, יחיו מעט פחות. אבל איננו ציפורים. סבא וסבתא בסכנה. אם אחד מהם יחלה, כך יקרה גם לשנייה. לא דמיינו שנאבד אותם יחד. לא כך, כשמונעים מאיתנו להיות לצדם ולהקהות במשהו את עוקץ הבדידות השמורה לזה שהולך למות.

ובתוך כל זה להיות מורה...

*

‘מורה’ - מי שמייצר ערך בר-קיימה עבורך, מי שמצמיח כנפיים, שמסיר כבלים, שמוביל אותך אל הגבוה שבך, האופטומטריסט שמעניק לך עדשות חדשות ומלטש את הישנות, השרברב שמשחרר סתימות ולעתים מחליף צנרת שלמה, השוטר שאומר “עד כאן!”, מורה הדרך שאומר “לשם!”, הפתיין, הסוחר, המתאבק הבלתי נלאה, זה שמחולל שקט ומגלגל בתוכך את אותו שיח פנימי שאולי יום אחד יקרא על ידך ‘אמת’-כיצד להיות מורה כשסימן שאלה מרחף מעל העתיד? האם גם חודש לפני שהשמש תתפוצץ, יהיה עדיין טעם ללמד ספרות או פילוסופיה?

ואם יש בכך טעם, האם ניתן לממש את הערכים הללו ללא מפגש של גוף אל גוף? “כן”, אומרים לנו. “בוודאי!” מרגיעים אותנו. “הרי ממש לאחרונה לימדו אותנו הוגים

צרפתים לחשוד בכל ניסיון להאדיר נוכחות, לא? ואם נחשוב קדימה, יוסיפו בלהט סנגורי ההוראה המקוונת, “לא נוכל להתעלם מהיתרונות המוסריים של הוראה שמסוגלת להתאים עצמה למי שירצו ללמוד ולא יוכלו להגיע לקמפוסים מסיבות הקשורות במשאבים או בהקשר תרבותי. לא? ואם” - כאן הם מגיעים לדובדבן שבקצפת - “נרצה גם לעקוף את ההטיות המובלעות אל תוך הוראת כיתה - ההטיות המיניות, האתניות, המעמדיות של מי שמלמדים - נוכל פשוט ליצור הוראה מקוונת בה מי שילמדו אפילו לא יוכלו לראות את מי שישבו מצידו השני של המסך, ובאופן הזה נגיע לשוויון ממש, להוראה שמשכילה להפנים ולממש את התובנות של פוליטיקת הזהויות.”

“לא?”

ואז מלמדים אותנו להשתמש ב-ZOOM.

*

בשלב הראשון הם מפסיקים להיות כיתה. אני מביט בהם תחומים להם כך, אל תוך משבצות זעירות על גבי הצג שמולי. אולי בגלל הדי הזמזום שמעורר שמה של תוכנת ה-ZOOM, המרצה מזכיר לי כוורת אפלולית בה לכודים חרקים חסרי ישע בתוך תאים. אני מבין שהייתי אמור לחוש חמלה. הסטודנטים הרי הפכו לרוחות רפאים של מה שפעם היו. אבל, לא נעים להודות, מה שאני מרגיש היא דווקא הקלה. לרגע מופר חוסר האיזון ביחסי הכוחות בין כיתה מאורגנת אל-מול מורה. יש משהו מאיים בכיתה, גם כשהיא אוהבת אותך, ולראות אותם כך משרה בי מין רוגע.

אבל השלווה הזו רגעית. מתחורר לי שכבר לא ברור עם מי אני מדבר. הדבק שאיגד אותם לכלל קבוצה נמס. עבור מורה, זו בעיה: בכיתה, שפת גוף של אחד מייצרת אדוות שמפעילות את היתר. המוני חושים דקיקים נמתחים בתוך המרחב המשותף, יוצרים רשת השפעות, מכוננים תדר משותף. זהו התדר אליו מורים מתפוננים, התדר הקובע, למשל, את ההבדל שבין שקט של ריכוז לבין דממת האדישות. מורים מקיימים דו-שיח עם התדר הזה: מתי להקליל, מתי להעמיק, מתי לאתגר, מתי ההומור ישרת שקיעה אל עבר מפלס נוסף, ומתי הוא דווקא ישטח ויחסום העמקה. בהוראה מקוונת אתה כלוא אל שיח עם עצמך: השבשבת בה נהגת להתבונן פסקה לנוע, לא כי היא התקלקלה, אלא כי אין בחוץ רוח...

*

ב-ZOOM, הפרטי הופך לציבורי. הסטודנטים חזרו לבית הוריהם וההורים, מה לעשות, לפעמים בפריים. האחד לומד על הגג, השני בגינת ביתו, השלישי במרתף, הרביעית במה

שנראה כמו חדר ארונות מערתי. מאחורי מישהי ניצב גלשן. אחרת לומדת במטבח (היא מספרת לי שהיא בדיוק רכשה צמחי תבלין). פעוט מתיישב על ברכי אימו שכרגע לומדת אצלי, ומנופף אליי לשלום.

אצל כמעט כולם, החללים הם חללי מעבר: קירות חשופים של דירה שכורה, חדר שחוזרים אליו כדי לצאת ממנו, אזור שקט מחוץ לבית. נדיר שאני מציץ למרחב שמישהו הפך לבית של ממש.

גם אצלי רואים יותר ממה שאני מעדיף שיראו. גיטרות, ספרים, חתול. יום אחד הזדעזעתי להבחין בבן שלי מצחצח את שיניו בפינת המסך...

אני מודע לאפשרות לפצוח בשיר הלל לבלתי אמצעיות שמחלחלת כך אל הלימוד. רצית לחתור למגע? ללימוד שבאמת פוגש אנשים? אם כן, ה-ZOOM אינו ישות פולשנית שמערטלת אותך בביתך, אלא קולפן שמסיר את הציפוי המלאכותי שעד כה העמיד 'מרצה' אל-מול 'כיתה'. עדשת הזום אולי ממקדת ומגדילה את מה שרוצים להותיר ברקע, אבל ה-zoom in היא מבצעת מעמיק קשר, מסיר מסכות.

אולם איש התיאטרון שבי מסרב לראות במסכה מגבלה ותו לא. מסכה אינה רק חיץ מלאכותי בינך לבין המציאות. מסכה היא זרז, תנאי מאפשר, חפץ המיילד מתוכך צורות הווייה בעולם. משחק תפקידים - ללבוש את הדמות של המורה, ללבוש את הדמות של מי שילמדו - מסוגל להיות הבסיס לקשר, לאפשר לך ללמוד ולי ללמד. ה-ZOOM מאלץ אותי אל-תוך הֶקְשָׁר: יש לי חתול, יש לי בן, בדיוק כך הם נראים. אבל (אולי) דווקא חוסר הֶקְשָׁר שלי, האופן בו אני פשוט מופיע במרחב בו מתקיים הלימוד ונעלם מיד אחר כך, מאפשר לך לבצע בצורה מלאה את עבודת הלומד.

אני מחליט לנעול נעלי עבודה, למרות שפחות נוח ולמרות של-ZOOM ממש לא אכפת מה אני נועל...

*

יש משהו מביך ברגע שלפני שהשיעור המקוון מתחיל. למדתי לכבות את המצלמה. לא כולם עושים כך. מישהי מתבוננת בעצמה ומתקנת איפור. המצלמה כמראה. רק שהמצלמה אינה בדיוק מראה. עשרה אנשים מביטים בה, שותפים נסתרים לרגע שבדרך כלל נותר פרטי. הרי נהדק הופעה לפני שנפגוש את הזולת, לא בנוכחות. אני מתפלל שהיא לא תתבלבל עוד יותר - מסתובב סיפור איום על מישהי ששכחה לגמרי שהיא מצולמת ונכנסה לשירותים תוך כדי שיעור...

נראות תוך כדי פעולה. לא הבאתי בחשבון את ההשפעה של לראות את עצמי מלמד בזמן שאני מלמד. ה-ZOOM ממוסס את ההבדל בין המבט הפנימי לזה שמשקיף עליך מבחוץ. כן, אני יודע שאני לא חייב להביט בעצמי מלמד. ישנה גם פקודה שתעלים את עצמי מהמסך. אבל לעת-עתי נותרתי שם, ומבטי נשאב דווקא אל הקובייה הזו. כשזה קורה, הקצב שלי משתבש.

ביני לביני אני מודה שהמצב היה גרוע הרבה יותר לו ההנכחה הבורזמנית של ביצוע פעולותיי ונראותן הייתה מילולית ולא חזותית. נניח שתוך כדי השיעור, הייתי קורא (או שומע) משהו כמו: "צחי שואל ומחייך" או "צחי מרים את קולו בהתלהבות" או "צחי מדגים את הנקודה דרך הסיפור הבא". הייתי מצליח ללמוד להתעלם מכך, אני יודע. אבל יש משהו טוֹרד בטכנולוגיה שדוחקת בי לצאת מנקודת המבט הפנימית ולחזות במה שרואה יתר העולם, את מה שאני הייתי רואה לו הייתי מבטי בעצמי מהצד.

אני חושב על חדרי כושר: חללים משפיעי מראות שמעודדים נראות. אף פעם לא הייתי בחדר כושר נטול מראות. לעומת זאת, אף פעם לא ראיתי מראה בכיתה. כשמרימים משקולות, המבט מן החוץ מעודד, מדגיש מסגלות, מדברן דרך גילום מאמץ, ו(כנראה) דרך תסרוט פנימי אל מבנה סיפורי שמאדיר עמל. כשלומדים, המבט מן החוץ מפקיע ממך השתהות, עידון, פסיעה אל מחוץ למִכָּר, בחינה לא נחפזת של אפשרויות רעננות.

*

לקח לי זמן לזהות את חוסר הנחת שלי מכך שאני מוקלט (ברירת המחדל של ה-ZOOM היא שהשיעורים מוקלטים). בהינתן התועלות הרבות של הקלטת שיעורים, ודאי בעת משבר, קטנוני להתעכב על אי-נחת של מורה. הרי פרט לערך המובן מאליי של הנגשת השיעור למי שיחלקו מחשב או למי שילוו אדם קרוב לאִשְׁפּוֹז, האפשרות להרחיב את טווח ההוראה אמורה לשאת ערך במיוחד עבור המורה: יוכלו ללמוד את הקורס שלי גם בעוד עשרים או מאה שנה! אם אני מלמד טוב יותר ממי שיחליפו אותי, יתפתח מעין דרוויניזם הוראתי, בו קורסים טובים יישמרו. הוראה תזכה פתאום למעמד העל-זמני של מחקר טוב, שכן אוכל להמשיך לגעת במי שירצו ללמוד אצלי הרבה אחרי מותי.

אבל כאן גם טמונה הבעיה. כן, ה-ZOOM מייתה, למעשה, את נוכחותי. אני לא צריך להיות שם כדי שההוראה תתקיים. היא באמת יכולה להתרחש גם לאחר לכת. אולם בכך התוכנה מנתקת בין עשיית המשמעותית בעולם לבין נוכחותי, שפתאום הופכת לסרח עודף. לא שאין פעילויות רבות - כתיבה, אומנות, מחקר - שקיסמן טמון בדיוק באופן בו הן עוקפות מגבלות של זמן ומקום. אבל קיימת כנראה חלוקת עבודה נסתרת בין

רנה מגריט, **Not to Be Reproduced**, 1973.

הַקְשָׁרִים בהן נוכחות חיונית לבין כאלה בהן היא מיותרת.

אני נזכר, למשל, בפרק בסדרה "מראה שחורה", בו מלמדים את מרתה ששרויה באבל על מות אהובה אֶש להגיב לתוכנה שלמדה אותו ומסוגלת להתכתב איתה תוך שימוש בחיתוך הדיבור שלו ובחוש ההומור הייחודי שהיה לו. בהמשך הפרק מציעים לה גם רובוט זהה לאש, שיגור בביתה. בין שהוא רק תוכנה שמתכתבת עם מרתה, ובין שהוא רובוט בצורת אש, התחליף, בעיני מרתה, אף פעם אינו האהוב שמת. עם זאת, לפרקים, התוצר האלגוריתמי הזה הופך לתחליף טוב דיו. אינטימיות מחייבת נוכחות, וכוחו המערער של הפרק, קשור בהפקעה טכנולוגית של קשר אוהב מתחום ההקשרים שדורשים נוכחות, והעברתו להקשרים שאולי לא מחייבים אותה.

משהו מעין זה מעולל ה-ZOOM למורה.

בקרב נחזור ללמד בכיתות. אבל הקוקייה של הוראה מקוונת ניצלה את הקורונה כדי להתגנב אל הקינים שלנו המורים, כדי להטיל בהם את ביציה. בעתיד הקרוב נחזור להוראה שמחייבת נוכחות. אבל התחלנו לדגור על ביצים שעל כל ערכן, מכילות גם משהו אלים וזה...

"You think your pain and your heartbreak are unprecedented in the history of the world, but then you read"

מקריאה ראשונה אהבתי את הניסיון של ויטגנשטיין לנסות לדבר על הדברים שאיננו יכולים לומר. שיח שמודע לכישלוננו מההתחלה ולמרות זאת מנסה, באופן משחקי ואירוני לעצמו. היפה ביותר בו הוא שהוא כמעט מצליח. אחד הדברים היפים שאי אפשר לדבר עליהם הוא טבע האדם: הוא כמו חלל שנמצא, לפחות עבורי, במרווח בין כל אדם לזולתו, בסיבה מאחורי כל מעשה ובניסיון להבינו. מכל חוויה בעולם עולה הניחוח שלו. כשהייתי בסינגפור, הרגשתי שהמציאות שלי השתנתה עד כדי כך שהרגשתי נוח יותר עם הטבע של התנהגות האנשים סביבי, מהמילה טבע במשמעותה הפיזית הצרה יותר; האוויר היה לח, הצמחים ענקיים ונדמו כעשויים פלסטיק, משהו שנראה בין צעצוע לאיור מספר פנטזיה, היו שם קופים. האנשים הם שנהפכו מהר מאוד למוכרים, כמו העצים מתחת לבית בו גדלת. לכן, ארצה בהזדמנות זו לדבר דווקא על הטבע הזה.

ההתארגנות המורכבת והמרשימה של האנושות לתרבויות נעשית באופן כה שלם שנדמה שהוא חלק מטבע האדם, וזאת מכיוון שיש טבע משותף לכולן; חוקים מעצבים, איברים, אופנים משותפים של ארגון משמעות, שהופכים כל אחת למשלימה, נדמה, את האחרת. הן עושות את אותם הדברים בדרכים שונות, הן תשובות רבות לאותה שאלה. תרבות אחת מלמדת את ילדיה קונפורמיזם, ואחרת אינדיבידואליות. באחת ללמוד היטב ולזכור, בשנייה יצירתיות. באחת נוגעים בכעס, בטרואמה, בזיכרון, מדברים פשטות וצוחקים בקול, בשנייה מצופה מהאדם לשמור את תחושותיו בפנים אפילו מעצמו, לשמור על 'פנים' כלפי חוץ, לא לדבר בקול, ולא להגיב בהבעות גופניות. תרבות אחת מספרת לבניה ולבנותיה (וביניהם) על הסיבה שלשמה היא כאן, הם כאן, ומכניסה אותם ואותן לתוך נרטיב מוגדר היטב, המארגן את ההשקעה הרגשית שלהם ביחס לסביבה

"You think your pain and your heartbreak are unprecedented in the history of the world, but then you read. It was books that taught me that the things that tormented me most were the very things that connected me with all the people who were alive, who had ever been alive"
James Baldwin, The Doom and Glory of Knowing Who You Are, Life Magazine, May 1963, 24

אל-תוך מבנים קבועים מראש, על מנת להפיק מהם את המיטב ולארגן אותם באופן נוח; תרבות אחרת אולי עושה זאת פחות. ישראל וסינגפור שתיהן בקטגוריה הראשונה. הנרטיב החברתי בסינגפור כל-כך בלט לי, ומכך פתאום הבחנתי בהיקפו ובעוצמתו של הנרטיב בישראל - ואיך גם מי שחושב/ת שהינו/ה מחוץ לנרטיב, נמצא/ת פשוט בתפקיד אחר המוגדר תחתיו.

הייתה לי בסינגפור שיחה ארוכה וטובה עם אדם שאפשר לקרוא לו מצליח. אחרי שסיפרתי לו על כמה מהחלומות שלי לעתיד, שאלתי על שלו. הוא אמר:

"We Singaporeans have interests, we don't have passion. We are too busy to have passions. All our country has is us, is the people."

ההבדלים הבין-תרבותיים מוכרים יחסית למביט ממרחק, אבל בתהליך ההיתלות מתוך תרבות אחת וההידחסות לאחרת, ההבדלים מתגלים על דרך תובנות מוזרות: שמה שחשבת שהינו מובן מאליו, שקיים תמיד, ולא ראית כבר שינוי - או אפילו, פשוט לא ראית - הינו כאן שונה. החוויה הזו מעלה בהתחלה תחושה מאוד עמוקה ולא-ורבלית של בלבול, שמהו לא בסדר באופן עמוק. אחרי זמן לא ארוך, משהו פנימי מתעורר ומתחיל להבין את

הסדר החדש. בפסיכולוגיה אבולוציונית רואים את התרבות ואת היכולת להעביר אותה כהתפתחויות אבולוציוניות של האדם, ואת התרבות כמתפתחת באופן דמוי-אבולוציוני בעצמה. אלמנטים שונים המשותפים לתרבויות האנושיות נתפסים, על פי גישה זו, כגרסה מפותחת של אלמנטים שהיו קיימים בהומנואידים מוקדמים יותר ובבעלי חיים אחרים, וזאת על-מנת לאפשר חיים בקבוצות גדולות וגדלות: אלוהות כאבסטרקטיזציה של דמות האלפא, לדוגמה, ומוסר כדרך לנהל ולהכווין את האינטראקציה בין פרטים בקבוצה ובין קבוצה לקבוצה.

עם הזמן, תהליך ההבנה של התרבות האחרת נהפך למשחק, אך מה שנהיה מרתק באמת היה להרגיש את הדמיון הבסיסי-אנושי חוצה-התרבויות שיכול להתגלות דווקא באינטראקציות אחד-על-אחד. כאן אני מגיע לנקודה הקשה לתיאור, אבל אנסה: ישנו דמיון באופן בו האדם נמצא באינטראקציה עם הסביבה שלו, בין אם סביבה זו היא פיזית ובין אם היא המרחב הפנימי-סובייקטיבי, לבין סביבתו הפיזית, הכוונה לאינטראקציה עם חי, צומח, או דומם. עם אדם אחר, עם אתגרים בחיים, הנוף העירוני, המדינה, וכיוצא בזה; ובמרחב הפנימי-סובייקטיבי, הכוונה לרגשות, דחפים, רצונות, כאבים, חלומות, תפיסת העולם, וכל שאר הדברים חסרי השם שמסתובבים שם.

תפיסת העולם הייתה גורם שעלה וחזר על עצמו במספר אינטראקציות קרובות ואינטימיות יותר מבחינה חברתית-רגשית. עם מספר אנשים שהכרתי, אחרי שעברנו מספיק זמן כדי ליצור אמון הדדי בסיסי, התחלנו באופן מכוון יותר ופחות לחלוק את תפיסות העולם שלנו, להשוות ביניהן. כל אחד מאיתנו היה שחקן או כלי משחק שהועמד בתוך הלוח שהוא חייו, וכל אחד מאיתנו ניסה להבין את הגורמים השונים שמכתיבים את מלוא החוויה הזו והקשר שלו אליהם. בחיפוש אחר המשמעות של מרכיבי החוויה האנושית, המשמעויות הנתפסות מתארגנות פעמים רבות לתוך קטגוריות כלליות, משותפות, וקיימות מי יודע כמה זמן: קסם, רוחות רפאים, צירופי מקרים, אנרגיות ואלוהים, ככוחות בלתי נראים ולא מובנים שמכוונים את החיים; אהבה, איך היא, למה היא, כמה היא, חשיבותה, איך ראוי להביע אותה, כמה שצריך להביע אותה וכמה שזה קשה; כוחות הנפש הפנימיים ובאיזה אופן עומדים מולם; המשפחה, הורים, בני זוג, ילדים; האחר הקרוב, זה שאני פוגש ברחוב ויכול להיות כל אחד, מי הוא, מה אני אומר לו ומה לא, מהי מהותו; האחר הרחוק, העולם הגדול, מה שקורה בו; ואני מול כל זה.

התהליך של חיפוש המקום שלי בתוך כל ה'דבר' הזה, להזיז כל הזמן את המקום שלי מנקודה לנקודה על לוח המשחק - הוא התהליך שכל אחד עובר. וכשאתה

מוצא מישהי/ו שחולק/ת איתך אחת מהנקודות האלה, מרחק עצום בלתי נראה מצטמצם, מתנקה ביניכם. יותר מכך: גם הניסיון למצוא הבנות כאלה עם האחר ולצמצם את המרחקים ביני לבינו, גם הוא לתחושת ניסיון מתמשך אינסופי המשותף לכולם. הדבר הדוחף למצוא את ההבנות האלה ולסגור על המרחק, אם אכנס לגבולות הרומנטי, נובע גם הוא מגרעין משותף: ישנו באדם כוח כלשהו, שאמנם לפעמים נחלש ולפעמים מתחזק שוב אך כמעט תמיד שם, שכל הזמן דוחף להתקיים בעולם ולהבינו, לפגוש את האחר, ולהתקדם קדימה. כל פעם בחיי, "בנקודה הכי נמוכה" וכולי, בסוף תמיד מצאתי אותו שם, מאפשר לי להמשיך; וכך גם בעיניי האנושות בכללותה: אחרי תקופות של מחסור, של מוות או של רוע, האנושות התרוממה וניסתה לשפר את עצמה. נראה שלפעמים דווקא צריך להחמיר מספיק כדי להשתפר.

אני רוצה לחזור לטבע האדם הקיים ומתבטא בין אחת לאחרת, במרווח הבלתי מוגדר ביניהם. על המהות, היש הלא פיזי הזה, שבעיניי מורגש בכל אינטראקציה, ניסה להצביע דיוויד פוסטר ואלאס בספר: "ראיונות קצרים עם גברים נתעבים" (המתכננים) ו"לקרוא את ספר זה מתי שהוא, דלגו על פיסקה (ז). ואלאס מנסה להצביע על איזושהי איכות שיש בה

לדבריו מן המוות, ושתבוא לידי ביטוי בסופו של דבר בכל קשר אנושי אמיתי; מחיר כלשהו שכל אחד יהיה חייב לשלם אם הוא ירצה להיות קרוב באמת אי-פעם. באמצע הספר הוא מנסה להצביע ישירות על האיכות הזאת. הוא מנסה לערוך בוחן בו הוא שואל, לדוגמא, מי משני נרקומנים סופניים, אחד מהם חולה קשה, הנמצאים שעונים יחד על קיר בסמטה כשלהי במקום כלשהו בחורף, ישרוד, לאחר שהחולה קשה פחות משתף את המעיל שלו עם האחר, פורס אותו כדי שיקיף כמה שיותר משניהם. הוא שואל, האם אמא ענייה שוויתרה על המשמורת על בנה לטובת גרושה ומשפחתו העשירה, מתוך האיום שלהם שאם לא תעשה זאת הם יבטלו את קרן הנאמנות שנפתחה עבור הילד, היא אמא טובה. הפרק מלא בהערות שוליים המציגות לקורא את גרסאות הפרק שלא שרדו ואת ואלאס המתוסכל מהניסיון הכושל להעביר בו נקודה מסוימת. בסוף, אחרי דפים על דפים של עינוי עצמי, ואלאס משלם את המחיר עליו הוא מנסה להצביע ומאבד משהו מעצמו כדי לפנות אל הקוראת ישירות ולתאר אותו:

"מחיר' משונה וחסר שם אך כנראה בלתי נמנע שלפעמים יכול להשתוות ממש למוות עצמו, או לפחות משתווה בדרך כלל לויתור על משהו (בין אם חפץ, אדם או 'רגש' יקר שאתה נוצר בליבך מזמן, או איזו תדמית שיצרת לעצמך ולמידותיך/ ערכך/ אישיותך) שאובדנם יגרום לך

להרגיש, בדרך אמיתית ודחופה, מעין מוות [...] זהות מוחצת ויסודית כל כך בין סיטואציות [...] נראית לך דחופה, דחופה באמת [...] מה ששוב אומר שאתה - הסופר ביש המזל - תאלץ לנפץ את הקיר הרביעי ולהעלות על הבמה בעירום מלא (מלבד כובע על ראשך המורכן) ולומר את כל הדברים האלה ישר בפרצוף למישהי שלא מכירה אותך ולא שמה זין על מה שאתה עושה. [...] ואז תצטרך לשאול את הקוראת ישירות אם גם היא מרגישה את זה, את הזהות הבין-אישית הדחופה האופפת המזורה ונטולת השם. [...] אפילו תחת הפרשנות הנדיבה ביותר, זה עתיד להיראות נואש. אולי פתטי. מכל מקום, זה לא יציג אותך כחכם או כאיתן או ככליל השלמות או כדבר כלשהו אחר שהקוראים רוצים בדרך כלל להעמיד פנים שהם מאמינים בו לגבי אמן הכתיבה שחיבר את מה שהם קוראים [...]. להפך, זה יגרום לך להיראות דווקא אבוד ונבוך ומפוחד באופן בסיסי ולא בטוח אם מותר לך לבטוח אפילו באינטואיציות הבסיסיות ביותר שלך באשר לדחיפות ולזהות ואם אנשים אחרים מרגישים בעומק לבם משהו דומה להרגשה שלך [...] במילים אחרות, בדומה לקורא, שרועד כאן למטה בבועץ השוהה כמו כולנו..." (ראיונות קצרים עם גברים נתעבים, עמ' 149-153).

ועצם היותנו כולנו באותה השוהה, מגלים שוב ושוב שחוויותינו ופחדינו העמוקים ביותר בעצם משותפים לכולם למרות

איירין חייקין, **Flower Blown in the Wind**, אקריליק על בד.

שחשבנו שזה לא ייתכן, הוא עבורי אחד מהגרעינים של החוויה האנושית: הגילוי המתמשך של הדמיון הבסיסי ביותר, אבל הקשה כל כך, משום מה, לקבלה.

החלק הזה בטבע האדם מתגלה בכל אינטראקציה בין אדם לאדם: בין אם קרובה במפתיע או מרוחקת כל כך עד פוגעניות. כל פעם עולה בי תחושה כזו כשאני רואה איזה רגע אנושי שמבחוץ אין בו כביכול כלום, תחושה שאומרת שבאותם רגעים מתבטאת אמת בסיסית. כל רגע כזה מהווה רסיס מהאמת של טבע האדם-לאדם, טבע האדם, ואז גם אחריו אתה רודף בתור עוד כוח בעולם שצריך להבין; ואז גם אתה נהפך לאחד הרגעים בהם מתגלה האמת הזו.

טבע האדם

נדמה שזו סצנה שחוזרת על עצמה
בכל מקום אליו אלה.
אני הולכת ורואה דמות ברחוב
למשל, איש זקן,
על ברקיו ספר צהב
ושמירה, שמכסה את רגליו.
הוא יושב לצד הספסל, על כסא גלגלים,
וקורא בספרו,
לצדו קרן אור שמאירה
את קצה כובעו.
אני עוצרת להתישב
בקצה השני,
מביטה בו, וחושבת:
ראיתי אותו פעם בתוך ראשי
משוטט,
מחפש,
שואל שאלה.
הוא מביט בי חזרה.

אשת היקום הגדול

מחקרים באסטרופיזיקה קובעים
שאנו עשויים מאותו החומר
שממנו עשויים כוכבים.
בסוף חייו הכוכב מתפרק ומתכווץ
כמו בן אדם,
וכל האבק שנותר
מגיע, לבסוף,
גם לכאן
(אני אוהבת לחשב על כך בעקור
כאשר אני מאבדת את מדפי הספרים).
קשה להתעלם מהפואטיות שבכך
שיש לי דבר מה במשפתי
עם כוכב בשמי ים.
להאמין במקריות של כל זה
זה מטורף. כמו להאמין,
שכל זה נוצר
בכונה תחלה
(רעיון זה הגיתי
בזמן ישיבה על האסלה).

איירין חייקין, Abstracted Scene, אקריליק
על בד, 2005.

שמעתי פעם ספור

איני שמחה בחרבון.

על אדם, שבט' באב

אבל הוא אבל, משבר אינו אשר

תמיד שמח.

ואתם אינכם אני.

נפשו (נצאה מכלאה האחד, ו) נאסרה

אך נפשי נאסרה גם היא בתודת הזכרות:

בתודה

ללב חייתמיד, בכל לבוש

על ההכרה הכה נדירה של החוץ

ולפני המציאות אין עם כף דבר.

בחרבון.

טבע נצחי מצוי בווירוס

נסיתי לבדק אם כף גם

הכתר, כמו גם בעלי הכותרת העדינים

אני. "וירוס, וירוס", זעקו

הצומחים במרפסת הבית שלי.

בעוד נפשי, לרגעים, פסקה מרעה

נפשותינו האסורות

השברירי:

בונות בית מקדש אחר.

כעת כלם אומרים "בדידות" כמו מים

כלם מודדים את הלבד על גופם הזקוק

חושפים שבר, מודים: כאוס

מבקשים מנוח. כל מנוח שנתן.

טבע דומם.

על קירות בתיכם -

זה הנושא.

זה טבע דומם.

הוא אמר -

בין קירות בתיכם -

"לציר,

גם טבע דומם.

טבע דומם."

ואני ליד שלחן -

זה טבע דומם.

אני לא יודעת מה זה -

טבע דומם.

אין טבע דומם?

טבע לרב שורק,

לפעמים, טבע זורם.

עכשו, אני חכמה,

מכירה טבע דומם.

סדור האובייקטים -

זה טבע דומם.

צמחים, פרות, מזון -

זה טבע דומם.

טבעיים או מעשי אדם -

זה טבע דומם.

פול סזאן, Still Life, Pears and Green Apples, צבעי שמן על בד, 1873.

1.

כמוֹבֵן זֶה הָיָה מְקוֹמִים
הַשֶּׁמֶשׁ, וְהַכֹּל הָיָה יָרֵק
יִדְעֵנוּ שָׁאִין סוֹף כְּשֶׁצָּעִירִים.
דְּרָשְׁנוּ אֲשֶׁר
וּבְלִילָה הַגְּחִלִּיזוֹת - זֹכֶרֶת? הַזְּמַן אַחֵר, פְּתָאם
כְּמוֹ דְּבֶשׁ, וְשִׁתְּקֵנוּ וְהָאִוִּיר נָשָׁם,
הַגְּחִלִּיזוֹת רָקְדוּ כְּמוֹ פִּיּוֹת.

2.

בְּהִתְחַלָּה הַבְּקָרִים הָיוּ רוּחַ
הַיִּתִּי הוֹלֶכֶת-שׁוֹאֶפֶת
כְּפוֹת הַיָּדִים כְּמוֹ בְּרוֹזִים בָּאוֹר.
תּוֹדָה, תּוֹדָה: תּוֹדָה עַל הָעוֹרָף, עַל חֲלִיּוֹת עֲמוּד הַשְּׁדָּרָה
תּוֹדָה עַל כְּפוֹת הַיָּדִים -
עַל אוֹתוֹ עֵץ
בְּהִתְגַּלּוּיּוֹת מְתוֹנּוֹת לְאוֹרֵךְ הַבְּלוֹרֵד:
עֲצִים תְּאוֹמִים, פְּרָחִים לְבָנִים מְאִירִים.

3.

בְּעִיר אַחֲרֵת הָיְתָה הַשְּׁלֶכֶת
הַעֲלִים הַסְתַּחֲרָרוּ, לֹא נִגְמָרִים,
נוֹפְלִים כְּמוֹ גֶּשֶׁם. אֵז לֹא רָצִיתִי לְסַפֵּר, וְעַכְשָׁו
אֵיךְ לְהַסְבִּיר:
לְפַעֲמִים הָעוֹלָם הָיָה כְּלוֹ פָּנִים
הַדּוֹדִים הָיוּ מְאֻהָבִים
וְיִדְעֵנוּ שֶׁרְחוּק יֵשׁ אֱלֹהִים, וְאֶפְשָׁר
אֶפְשָׁר הָיָה לְרַקֵּד.

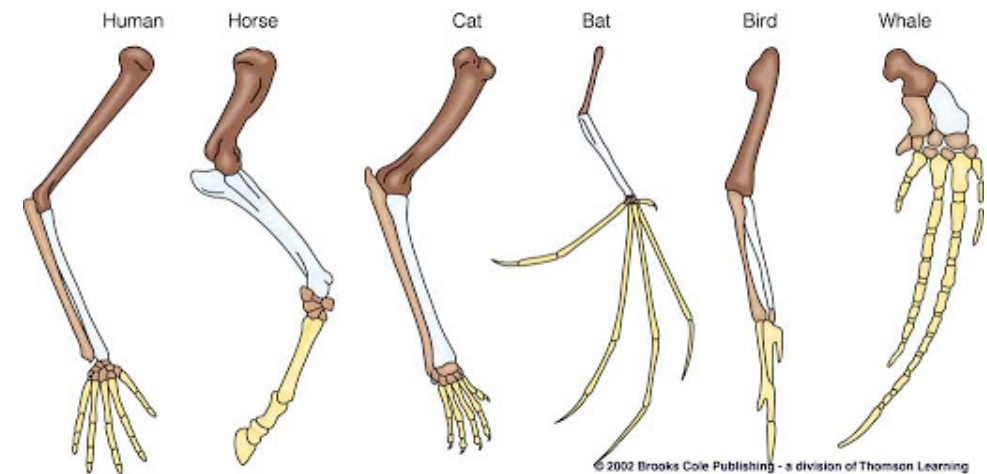
קאמי פיסארו, *Eragny Landscape*, צבעי מים, 1890.

מפלאי הטבע

ריח רע מהפה בבוקר - אינו נובע מחיידקים! כשהגוף בצום זמן רב, הגוף מתחיל להזין את עצמו במולקולות שנקראות גופיפי קטון (מולקולת האצטון למשל היא קרובת משפחה שלהם). מולקולות אלה הן תחליף לסוכר זמין ממזון. הפירוק שלהן בזמן צום הלילה הוא זה שגורם להופעת הריח המוכר.

נ"ב: זה לא אומר שאפשר לא לצחצח שיניים בבוקר!

מה הקשר בין כף ידנו לבין כף רגלו של כלבכם?

ישנן תכונות כמו היווצרות אצבעות שמופיעות באורגניזמים שונים, אך מקורן למעשה באב קדמון משותף. תכונה מסוג זה נקראת הומונולוגיה. כלומר, כף היד שלנו וכף רגלו של כלבנו, מקורן באב קדמון משותף (איך לדעתכם הוא נראה?). דוגמה נוספת לכך היא עמודי הזימים של דגים אשר אצלנו, בני האדם, התפתחו ללסת.

האם דולפינים וכרישים קרובים אבולוציונית?

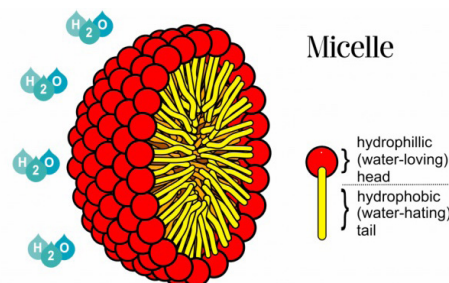
על אף הדמיון ביניהם, האמת היא שלא. הכריש הוא ממחלקת הדגים בעוד שהדולפין הוא לווייתנאי. דמיון זה נובע מהצורך להתמודד עם התנאים שהמים הציבו בפניהם במהלך האבולוציה. הופעת כנפיים אצל עטלפים, ציפורים ודינוזאורים היא דוגמה דומה לאורגניזמים בעלי אב קדמון שונה, שהתמודדו בצורה דומה עם הצורך להתנייד. תכונה זו נקראת אבולוציה מתכנסת, או קונברגנציה.

נ"ב: קונברגנציה והומונולוגיה הם מושגים המתארים תופעות אבולוציוניות הפוכות.

האם הדנ"א שלנו קבוע ויציב?

בביולוגיה נהוג לומר "אף פעם אל תגיד אף פעם". במשך שנים רבות נהוג היה לחשוב כי הגנום האנושי מקובע בתוך המולקולה הדו-גדילית, הדנ"א. אולם בשנות השלושים של המאה הקודמת הצליחה ד"ר ברברה מקלינטוק להוכיח כי ישנם אלמנטים ניידים בגנום שלנו. אלמנטים אלו, אשר מסוגלים לנוע ממולקולה למולקולה, מהווים כמחצית מהמאגר הגנטי שבגופנו. הודות לתגלית זו, זכתה מקלינטוק בפרס נובל לרפואה בשנת 1983 והייתה לאישה הראשונה שהייתה שזכתה בפרס נובל זה לבדה.

מה יותר חמוץ, תפוז או לימון?

אם מודדים על פי רמת חומציות, התשובה היא תפוז. עם זאת, ריכוז הסוכר הגבוה בתפוז גובר על תחושת החמיצות.

תנו לגדול בשקט – מדריך להקמת גינה עירונית אורגנית מחומרים ממוחזרים / ירדן שינדלר שנה ג' בשילוב עם לימודי בלשנות

תודה מיוחדת לכרמל שינדלר על שצילמה את התמונות למדריך.

כשהייתי בת תשע בערך, נרשמתי לחוג טבע. מה זה אומר, אתם שואלים? בכל שבוע במשך כשנה וחצי, הוריי הסייעו אותי לתאי טבע נסתרים ברחבי ירושלים, ושם, בת יחידה עם כעשרה בנים ומדריך, היינו מחפשים צפרדעים, מְטָפְעִים ציפורים, לומדים שמות של צמחים ובעיקר מתלכלכים בהרבה בוץ. היום, בדיעבד, זאת חוויה די מצחיקה - הייתי צריכה להירשם לחוג כדי לטייל בטבע? אבל כירושלמית מבטן ומלידה, הטבע לא היה תמיד זמין והסתדרנו עם מה שיש (וכן, אני יודעת שעבור הרבה אנשים "ירושלמים הם לא עירוניים באמת", אבל אנחנו כן. תתמודדו עם זה).

החשיפה המרוכזת הבאה שלי לטבע, והמשמעותית ביותר בחיי, הייתה בשנת השירות שעשיתי בכפר הנוער ימין אורד, כפר נוער לעולים חדשים (וישנים). בכפר היה מתחם אקולוגי שהוקם בעקבות השריפה בכרמל. ועדת חקירה הגיעה למסקנה שהאדם לא מחובר מספיק לטבע, ובשל כך, בין היתר, נגרמות שריפות. בכל מיני כפרי נוער וישובים ברכס הכרמל הוקמו מתחמים שנועדו לברוא מחדש את הקשר בין הטבע לבין האדם, שחי בו ומנסה לשלוט בו. במתחם שלנו בכפר היו חממה קטנה, כמה טרסות, נפחייה שעבדה בשיטות קדומות והשיא עבורי - עדר עיזים קטן. בשנה הזאת למדתי לשתול, לזרוע, לייחר, להקים מערך השקייה, לחלוב עיזים, להכין גבינה, לסייע בהמלטות, ואפילו לתת זריקה לעז חולה.

כשסיימתי את השנה הזאת, נוצר ואקום בחיי - ממקסימום שעות עבודת כפיים בחוץ, בטבע, למקסימום ישיבה ארוכה בחדרי הפלואורסצנט של בסיסי 8200. וכך, מתוך החסך בטבע, התחלתי ליצור בבית הוריי גינה עירונית באמצעות הטכניקות שלמדתי בש"ש וביוטיוב. התחלתי עם עציצים ושתילים קנויים, ידידותיים למשתמש, ולאט-לאט גיליתי שניתן למחזר צמחים קיימים כדי ליצור גינה חדשה ואקולוגית. על אף שרבים מפחדים מגידול צמחים בבתייהם ("אפילו עציץ פלסטיק אני הורגת!"), ברגע שנכנסים לזה זה לא מורכב, ואף מתגמל. במדריך הזה אציג כמה סוגי צמחים (אכילים, לא צמחי נוי) שניתן לגדל על אדן החלון, במרפסת או בגינה (אם אתם בעלי מזל) בעלות מינימלית ואף בחינם, וכך אעזור לכם להביא קצת טבע לתוך העיר. אז בואו נתחיל!

למה שמן אינו נמס במים, ומה הקשר לסבון?

לחומצות שומן, אבני הבניין של שמן, יש מבנה של מולקולות "ראש" המחובר לשני "זנבות". בעוד שהראש נוטה להתקרב כימית למים בשל הקוטביות שלו, הזנבות נוטים לברוח מהמים. סבון מסוגל להיקשר לשני צדי חומצת השומן ובכך לפרק את התרכובת ולשטוף אותה בזרם המים.

על בחירת הנושא לכתיבה

חברה פעם אמרה לי שכשהיא מגיעה למקומות חדשים היא משתדלת לקרוא עליהם, כך שכשהיא עוזבת את המקום, היא כבר קצת יותר חכמה משהגיעה. אבל אתם יודעים, אני חושבת שהיא לא רק יותר חכמה, אלא מעט יותר מחוברת אל המקום שעד כה היה לה זה. אני חושבת שהמושגים שבחרתי להציג בפניכם הם מצד אחד אטרקטיביים, מגניבים אולי, ומצד שני, הם הדרך שלי להרגיש קצת יותר בנוח בגוף שלי, עם האוכל שאני אוכלת, עם הטבע שמחוץ לחלון שלי ועם האדמה עליה אני הולכת.

אומנם מעניינים אותי פירות הדר ומשחות שיניים, אבל מה שהכי מעניין אותי הוא לראות את האדם כחלק ממארג שלם ולא כאנומליה בין ארבעה קירות.

מימין: בסיס סלרי ובצל ירוק לאחר שלושה ימים במים. עלים חדשים מתחילים לבצבץ.
משמאל: בסיס בצל ירוק לאחר שבוע במים ורגע לפני המעבר לשלב השלישי. שימו לב שחלק מהבסיסים לא צומחים, ואותם לא כדאי לשתול שכן סיכויי הקליטה שלהם נמוכים.

ראשית, עזרים והנחיות כלליות:

* לצערי, ישנם דברים שאין ברירה אלא לקנות במשתלה, ובראשם: אדמה טובה ומדושנת.

* אדניות גם ניתן לקנות, אולם אני גיליתי שניתן להפוך כמעט כל כלי קיבול שאין בו שימוש לאדנית, כל עוד ניתן לחורר פתחי ניקוז בתחתיתו כדי שהצמחים לא יירקבו. לשם כך יכולות לשמש קופסות פלסטיק, קופסות תכשיטים ואפילו מגירות ישנות.

* כדי להשקות אני ממליצה על שפריצר, אבל אם אין לכם אחד בבית אין צורך לקנות, ניתן להכין משהו קרוב: קחו בקבוק פלסטיק שאין לכם עוד שימוש בו, חוררו בעזרת מסמר את המכסה - שלושה-ארבעה חורים קטנים - והשקו באמצעותו.

* הכנתם חביתה? לא לזרוק את הקליפות! קליפות ביצים הן מדשנות נהדרות. השתדלו שהקליפה תישאר שלמה יחסית בעת הקילוף (ותיראה כמו קערה קטנה), מלאו אותה באדמה, ושתלו בה שתילים או זרעו זרעים כפי שאסביר בהמשך. מעכו מעט את הביצה כך שתהיה סדוקה ושורשים עתידיים יוכלו לחדור אותה, והכניסו לאדמה. טכניקה זו תעזור לצמחים להיקלט באדמה ביתר קלות ולגדול יותר טוב.

* כאשר שותלים, האדמה צריכה להיות רטובה. כלומר, לפני ששותלים משקים את האדמה הריקה בנדיבות. אחרי השתילה צריך לשמור על אדמה לחה, אבל לא רטובה.

ועכשיו, אל הצמחים עצמם, בדרגת קושי-קליטה עולה.

בצלים וירקות עלים

נתחיל עם סוג צמחים שאפילו הגרועים ביותר יכולים לגדל: צמחים שאין להם גבעול, וכל העלים שלהם יוצאים מגוש שורשים אחד. לדוגמה: בצל ירוק, כרישה, סלרי וחסות למיניהן. הצמחים הללו דורשים שמש אך לא כל היום, כך שאם יש לכם מרפסת חצי מוצלת, היא גם בסדר. את הצמחים הללו נגדל בשיטות רבייה וגטטיבית, כלומר, ניקח חלק מצמח קיים (שורש במקרה שלנו), ונגרום לו לצמוח מחדש כך שהמטען הגנטי שלו זהה למטען הגנטי של ה"הורה" שלו (זאת בניגוד להפרייה זוויגית, כלומר תאים נקביים ותאים זכריים שיוצרים צמח עם המטען הגנטי של שניהם).

שלב שלישי: זוכרים את קליפות הביצים?

מלאו אותן באדמה ושתלו בתוכן את הבסיסים שהחלו לצמוח. חפרו בור קטן באדמה, והכניסו לתוכו את קליפת הביצה עם השתיל הקטן שלכם. כסו אותה כך שאת הקליפה לא רואים, אבל את השתיל כן. אם אתם מגדלים ירק שיותר גדול מקליפת ביצה, תשברו אותה קצת יותר ושימו באדמה. לא לשכוח לשמור על אדמה לחה!

שלב רביעי: הגענו (בעיניי) לקסם האמיתי.

היופי בסוג השתילה הזה, שהוא כמעט אינסופי - כאשר השתיל מגיע לגודל שימושי בעיניכם, גזרו חתיכה ממנו כך שהבסיס נשאר באדמה. הוא פשוט ימשיך לצמוח!

שלב ראשון: מכינים אוכל טעים עם

אחד מהצמחים שהוזכרו, או מצמחים הדומים להם. כאשר חותכים את העלים האמורים, מוודאים שאת הבסיס חותכים (ולא תולשים עלה-עלה), כך שנשארים כמה סנטימטרים ממנו. מהשאר תאכלו בתיאבון.

שלב שני: לוקחים כלי קיבול שיתאים

למידותיו של הבסיס, שמים בתוכו את הבסיס, ומוזגים מים שיגיעו עד כרבע או כשליש מגובהו. מניחים את כלי הקיבול במקום שמשי ונעים (גם חצי שמשי זה בסדר) למשך מספר ימים. במקרה של חלק מהצמחים, תתחילו לראות צמיחה ממש בן לילה. במקרה של צמחים אחרים, יכולים לקחת כמה ימים. כאשר אתם מבחינים שמפלס המים ירד, שימו עוד.

שלב שלישי: העבירו את הבסיסים לתוך ביצה, ושתלו באדמה. לא לשכוח למעוך אותה קצת לפני השתילה!

פירות וירקות עם זרעים קטנים

אנחנו עולים קצת (ממש קצת) בדרגת הקושי, ועוברים לצמחים שנגדל מזריעה. אני אדגים עם פלפלים ועם עגבניות על שלל סוגיהן, אך השמועות (שטרם נבדקו על ידי) אומרות שניתן לעשות את זה עם כל ירק או פרי בעל הרבה זרעים קטנים כגון מלפפונים, חצילים, קישואים, דלעת, אבטיח ועוד ועוד. שימו לב שזריעה לא תמיד עובדת, אבל שלא תיפול רוחכם! תנסו כמה פעמים, זה לא קשה ולא דורש זמן. מדובר פה בעניין של ניסוי וטעייה ומתישהו זה יעבוד. אם אתם מתייאשים בקלות, התחילו מעגבניות - במצבים מסוימים מספיק לזרוק עגבנייה בחצר ויצמח ממנה שיח ענק. צמחים עם ירקות או עם פירות דורשים המון שמש, אז זרעו אותם במקום הכי שמשי שיש לכם. לזריעה מירקות או מפירות שיש לכם בבית יש שתי שיטות, הראשונה קצת יותר ריסקית אבל השנייה מבזבזת קצת יותר מהירק המקורי. אתם מוזמנים לנסות את שתיהן:

שלב ראשון (שיטה #1): הוציאו את הזרעים, פרשו כמה קוביות של נייר טואלט, שימו בהן את הזרעים ולחלו אותם באמצעות השפריצר. השאירו אותם כך במשך יום, וודאו שהטישו נשאר לח (לא רטוב, לח).

שלב שני (שיטה #1): זרעו את הזרעים בתוך קליפת ביצה מלאה באדמה וכסו אותם בשכבת אדמה דקה, אל תשכחו שהאדמה צריכה להיות לחה-רטובה. שימו את הקליפה באדמה וכסו אותה כך שרק שביבים לבנים יבצצו (בדרך זו לא נאבד את מיקום הזרעים).

שלב ראשון (שיטה #2): חתכו את הירק או הפרי כך שהזרעים יישארו מחוברים אליו. למשל עבור עגבנייה, קחו את הפרוסה האמצעית שמלאה בזרעים. עבור פלפל, חתכו את חלקו העליון, עם הגבעול הירוק והגוש של הזרעים שמחוברים אליו מבפנים.

שלב שני (שיטה #2): רופפו מעט את הזרעים, כך שחלקם יישארו מחוברים וחלקם לא. שימו את הירק באדמה כאשר החלק החתוך מונח כלפי מעלה, וכסו אותו בשכבה של כסנטימטר.

שלב שלישי (שתי השיטות): השתדלו להשקות בכל יום. אתם אמורים לראות נבטים תוך ימים או שבועות, אך בניגוד לחלק הקודם שיישא פירות (או עלים ליתר דיוק) מהר מאוד, במקרה זה תצטרכו לחכות לחלק השימושי, אכילת הירק או הפרי, מספר חודשים. אבל, ברגע שהירקות מתחילים לצמוח, הצמח מאוד פרודוקטיבי.

ייחורים

דרגת קושי הקליטה של הצמחים מזנקת, ואנחנו עוברים לייחורים. מה זה ייחורים? שאלה נהדרת! זוהי שיטה חקלאית של רבייה וגטטיבית, שבה מצמיחים צמח חדש מענף של צמח קיים. נשמע בדיוני? זה לא! עם זאת, זה כן קצת יותר מורכב. ייחור דורש ניסוי וטעייה, ואם אתם מגלים שאתם נהנים מהגינון, לכו על זה. הסביבה של הייחורים צריכה להיות נעימה יחסית, של 15-20 מעלות, ואם אפשר גם חשוכה יחסית. כדי שזה יעבוד, בשבועיים הראשונים יש צורך בהקפדה יתרה על שמירת האדמה לחה תמיד, כלומר שימוש בשפריצר אפילו פעמיים ביום. את השיטה הזאת ניתן ליישם על צמחים שמורכבים מגבעולים רבים, המתפצלים זה מזה. למשל: צמחי תבלין ותה כמו נענע, בזיליקום, זוטה לבנה, לימונית ועוד, אך גם צמחי נוי ופרחים כגון היביסקוס וורדים.

שלב ראשון: מוצאים ברחוב או באדניות של אחד השכנים צמח שאתם מעוניינים לייחר. אם תסתכלו מקרוב תגלו שעיריית ירושלים מרבה לשתול צמחים שימושיים כגון לבנדר או רוזמרין בכיכרות ובשדרות ברחבי העיר. גוזמים מאותו צמח חתיכת גבעול באורך של כ-15 סנטימטרים. גזמו את תחתית הגבעול בזווית של כ-45 מעלות.

שלב שני: ספרו: כמה מפרקים יש לגבעול שגזמתם? מפרקים הם התפצלויות העלים לאורך הגבעול. ספרו את שלושת המפרקים מלמטה, ומעליהם גזמו את יתר הגבעול. אנו זקוקים לחלק מהגבעול שכבר הפך לקצת קשיח, אבל לא חלק שהזדקן לגמרי. גזמו גם את כל העלים והפרחים שיש לכם לאורך הגבעול, כך שלמעשה נותר בידיכם מקל בעל שלושה מפרקים.

מימין לשמאל: פטרוזיליה, נענע ומרווה. **שלב ראשון ושני:** השאירו שלושה מפרקים, חתכו את תחתית הענפים ב-45 מעלות וגזמו את כל העלים והענפים.

שלב שלישי: זכרו לכסות את המפרק התחתון ולהקפיד על אדמה לחה!

שלב שלישי: שימו אדמה בקליפת ביצה, והרטיבו אותה היטב. תקעו את המקל שלכם באדמה, והקפידו לעשות זאת כך שהמפרק התחתון ביותר מכוסה באדמה - ממנו יצמחו שורשים. הניחו את הביצה בכלי כך שלא תיפול על צידה, ואת הכלי העבירו למקום חמים וחשוך יחסית למשך שבועיים. הקפידו שהאדמה תישאר לחה.

שלב רביעי: לאחר שבועיים המקל שלכם אמור להתחיל לגדל שורשים. העבירו אותו (בתוך קליפת הביצה) לאדנית שטופת שמש עם אדמה לחה, והמשיכו להשקות. התוצאות לא יאחרו לבוא!

כמה המלצות

- * לכל צמח ישנה עונת צמיחה משלו, ודאו מהי לפני שתתחילו להתעסק בגינון - שלא תחוו מפח נפש ותתיאשו שלא לצורך.
- * את צמחי התה ניתן לקטוף ולייבש או לשים כמו שהם במים רותחים.
- * את צמחי התבלין הירוקים ניתן לגדל לאורך תקופה ארוכה, ורגע לפני שנגמרת העונה שלהם לגזום הכל ולהכין מהם פסטו. אני אוהבת לשים חלק מהפסטו במגש של קוביות קרח, להקפיא, וכאשר אני רוצה להוסיף לתבשילים תיבול, אני פשוט מוסיפה קוביית פסטו.
- * נענע זה צמח שתלטן וקצת הרסני - שימו אותו באדנית משלו, כדי ששורשיו לא יהרגו צמחים אחרים. כמו כן, עבור רוב סוגיו עונת הצמיחה היא בקיץ, והוא נשמר משנה לשנה על אף שהוא ייראה לכם מת - המשיכו להשקותו ותראו שלקראת הקיץ הבא הוא ישוב לצמוח.
- * יש לכם עציץ שנראה עייף? שימו בתוך בקבוק ההשקייה כמה מסמרים חלודים שכבר לא תשתמשו בהם, תנו להם לשבת בבקבוק כמה שעות, שקשקו היטב עד שהמים נצבעים בחום-אדמדם, והשקו את העציץ. החלודה עוזרת לעציץ לספוג חמצן בצורה יעילה יותר.
- * מזיקים באים לצמחים שלכם? רואים ביסים קטנים בעלים ולא יודעים מי עשה אותם? קחו טבק, שימו בשפריצר המאולתר שלכם, ושפכו על הצמחים. הטבק מרחיק את המזיקים (רמז?).

עשרים שאלות / דניאל בביץ, אדם חייקין-ליפשיץ וירדן שינדלר

שנה ג' בשילוב עם לימודי קוגניציה, מדעי כדור הארץ ובלשנות

1. מהו לפידופטריסט?
2. היכן נמצאת הנקודה העמוקה ביותר על קרום כדור הארץ?
3. מהי המדינה עם מספר האיים המוכרים הגדול ביותר?
4. על פי תפיסה מקובלת בפילוסופיה סינית מסורתית, מהם חמשת היסודות מהם בנוי מעגל החיים?
5. על איזה פסוק מכתבי הקודש התבססו מתנגדיו של גלילאו בכנסייה?
6. מהי הציפור הלאומית של ישראל?
7. על רקע איזה אירוע כתב ג'ובאני בוקאצ'ו את דקאמרון?
8. בגרסה הישראלית ל"חילון מהמליך", מי מציל את המושבה "ירדניה" ממכת העכברים שפקדה אותה?
9. מהי נקודת המחלוקת העיקרית בשאלה האם וירוס הוא יצור חי?
10. על שם מי קרוי יום חמישי באנגלית (Thursday)?
11. מה מקור שמו של חלבון החיטה "גלוטן"?
12. מה מסמלים הצבעים בסימון הדרך של שביל ישראל?
13. איך נקרא האזור בירח עליו נחתה החללית "אפולו 11" (ובו גם התרסקה החללית "בראשית")?
14. את ענפו של איזה עץ רואה ירמיהו בנבואת ההקדשה שלו?
15. מהו משך ההיריון של עז?
16. על פי המיתולוגיה היוונית, מה גורם לחילוף העונות?
17. מאיזו שפה הגיעה המילה מלפפון, ומה משמעותה?
18. מה משמעות המילה היפנית "צונאמי"?
19. מה מסמלים ראשי התיבות AM ו-PM בחישוב השעה בשיטה האנגלית?
20. מהי התיישבות הקבע הצפונית ביותר בעולם?

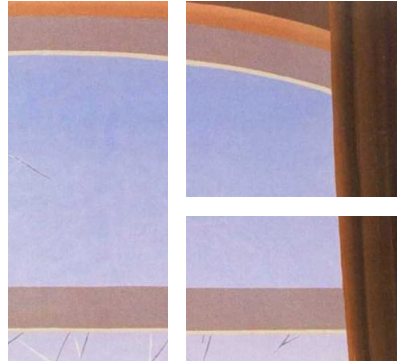
יצחק לויתן, סתיו מוזהב, שמן על בד, 1985.

1. אדם החוקר עשים ופרפרים.
2. שקע מריאנה, השוכן בקרבת יפן ועומקו כ־11 קילומטר.
3. שוודיה, עם 221,800 איים מוכרים.
4. עץ, אש, אדמה, מתכת ומים.
5. יהושע י', פסוק י"ב: "שֶׁמֶשׁ בִּגְבֻעוֹן דָּוָם, וַיָּרֶחַ, בְּעֶמְקֵי אֵילָן".
6. דוכיפת.
7. מגפת הדבר שפקדה את פירנצה.
8. שייח' ערבי שמפתה את העכברים לעבור את הירדן באמצעות כדורי מזון.
9. מנגנון הרבייה. וירוס זקוק לתא מארח על מנת להתרבות, ולכן יש הטוענים שאינו עונה להגדרה של יצור חי.
10. ת'ור, אל הרעם הנורדי.
11. המילה הלטינית gluten, שמשמעותה "דבק".
12. לבן מייצג את החרמון המושלג, כחול את הים התיכון ואדום את חולות הנגב.
13. ים השלווה.
14. שקד.
15. 5 חודשים.
16. חטיפתה של פרספונה, בתה של אלת התבואה דמטר, להאדס. בכל שנה, פרספונה מעבירה ארבעה חודשים בשאול ובהם צערה של אמה גורם לכל הצמחים לנבול. בשאר השנה פרספונה חוזרת לאמה והצמחים חוזרים לצמוח.
17. מהמילה היוונית העתיקה מֵלוֹפֶפּוֹן (μυλοπεπων). המילה מורכבת מצירוף המילה "מֵלוֹן" (μύλον), שמשמעה "פרי" או "תפוח עץ", עם המילה "פֶפּוֹן" (πέπων), שמשמעה "בשל".
18. גל־נמל (צו - נמל, נאמי - גל). המונח העברי לצונאמי הוא "נחשול רעש".
19. Ante-Meridiem ו־Post-Meridiem. המילה הלטינית meridiem נגזרת מהמילה meridies, שמשמעה "חצות היום".
20. לונגירבין, השוכנת בארכיפלג סבאלברד באוקיינוס הארקטי.

על הטבע / נזאר קבאני

מערבית: שוהם שנהב

מְשַׁבְּשׁוֹת אֶת מַחְשְׁבֹתִי
הַרְצָאוֹתֶיךָ הָאֲרוֹכוֹת עַל אֹדוֹת הָאֶהָבָה,
בְּעוֹדֶךָ שְׂרוּעָה מוֹלִי עַל הַחוּף
כְּשֶׁבִלַת זָהָב.
נְשָׁתְקִי מְעַט,
כְּדִי שְׂאוּכַל לְלַמֵּד
עַל הַטֶּבַע.

على الطبيعة / نزار قباني

محاضراتك الطويلة عن الحب
وأنت متمددة أمامي على شاطئ البحر
كسنبلة من الذهب
تشوش أفكاري.
أسكتني قليلاً؛
حتى أتمكن من مذاكرة دروسي
على الطبيعة.

